

Bibliothèque numérique

medic@

**Duport, Antoine. Quaestiones
medicae circa Thermas Borbonienses
?**

Vesontione : N. Couché et F. Gauthier, 1721.

Cote : 90958 t. 296 n. 1

V 296 LXXI¹³⁴
QUÆSTIONES
MEDICÆ.

Circà Thermas Borbonienses.

*Quas, Deo Duce, favente Virgine Deiparâ, ac Praside
Nobili, Clarissimo, Consultissimoque Domino D. RENATO
CHARLES, D. M. in Academia Bisuntina Medicæ
Facultatis Professore Regio, propugnabit D. ANTONIUS
DUPORT, Borboniensis, Medicinæ Licentiatus, in publico
illius Academiæ Auditorio, die 16. Aprilis 1721. horâ
octavâ matutinâ.*

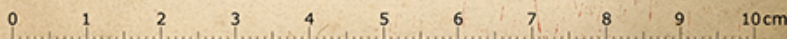
AD DOCTORATUS LAUREAM IN MEDICINA
CONSEQUENDAM.

EX MANDATO MAGNIFICI DOMINI D.
RECTORIS.

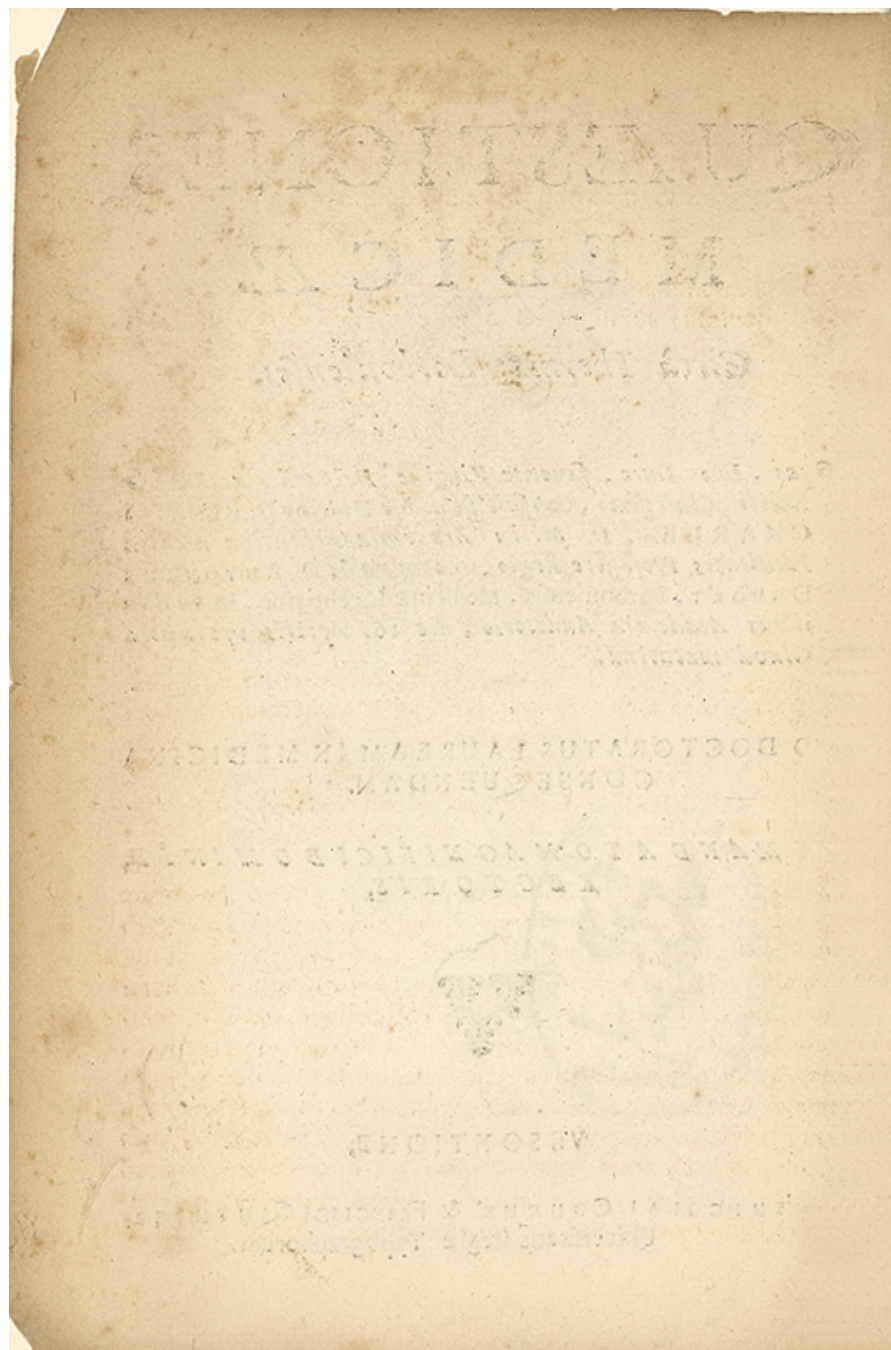

DES ONTIONS.

Typis NICOLAI COUCHE' & FRANCISCI GAUTHIER,
Universitatis Regiæ Typographorum.

296

3

QUAESTIO
MEDICA.

*An plerisque Morbis chronicis Aqua
Thermales Borbonienses in Campania.*

I.
MISERANDA prorsus hominis conditio ! ejus interdum ortui tam cito succedit occasus , ut cum propè nascitur , tum incipiat mori : si cui verò diuturna lucis usura conceditur , hunc tot committi periculis , tot consiliari morbis evenit ; ut hominis conservatio haud minus stupendum sit prodigium , quàm ejusdem creatio. Quis varia morborum quibus vita labefactatur , genera recenseat ? illorum motum vel durationem attendis ? præcipuam eorum habes differentiam. Sunt enim omnes affectus , aut breves seu acuti , aut longi seu chronici : acuti , cum laxis , ut ita dicam , habenis ad terminum nos impellunt , divinæ particulam auræ velocius acerbiusque perturbant , roridamque corporis substantiam citius avidiusque depascunt. Chronici verò , testudineo quasi gradu suum percurrentes stadium , suo corpus genio sensim defraudantes , animale œconomiam funditus evertentes , viribus tandem paulatim absumptis , lethales inferunt noxas. Miraris fortè infirmam hominis valetudinem ? mirari defines ; ubi , quæ vitam foveat , iisdem illam destrui reputabis. Miraris caducam corporis structuram ? quin potius mira-

A

ris assiduam Dei quasi nautæ regentis opem, quâ fit ut in procelloso illo morborum æquore, ratis usque adeo fragilis tandiù durare possit. Quidquid sit, organica corporis humani fabrica ritè perspecta in morbosarum cognitionem causerum quasi manu te deducet.

Corpus humanum dixeris esse mirum quoddam automa, ex solidis & fluidis partibus conflatum, quarum ministerio mechanicè suas obit functiones. Divini illius automatis speciem dùm consideras extimam, scita & ordinata variorum compages organorum apparet: si verò intimam perscrutaris; quid aliud est, quàm tubus quidam in varia complicatus viscera, in diversos divisus tubulos, qui deindè in ramulos luxuriantur ac diffunduntur innumeros? oculis microscopio priùs armatis (vasorum enim exilitas linceorum etiam oculorum aciem effugit) mirabilem hanc compagem intueri: ecce tibi sese objicient in hepate, glandulæ, ductus, vasaque plurima: in liene infinitæ cellulæ: in renibus substantia instar cribri, crebris foraminibus pertusa: in pulmonibus innumerum canaliculi, tum vesiculæ: in cerebro sinus, dædali, anfractus, meandri: in reliquis deniquè partibus, tot tamque diversæ vasorum ramificationes, ut in singulis propè attonitus hæreas; hic arteriolas, illic venulas efformant; hic globulos, illic glomeramina; hic vascula alia bene multa capillos parvitate, figurâ, numero imitantur. Jam quæ illis in partibus continetur substantia? non alia quàm fluida, sed quæ perenni ac certo constantique motu suum absolvit aut debet absolvere circuitum, ut ritè functiones obeantur, ut debitè secretiones perficiantur, ut uno verbo sanitas incolumis servetur. Quanta igitur in fluidis exigitur subtilitas? at quàm æqualis solida inter & fluida debet esse proportio! quàm justum inter ea æquilibrium! ut sit liber liquidorum circuitus: quæ omnia cum possint temporis puncto depravari, quàm inopinæ, Deus Immortalis! quàm subitæ! quàm frequentes morborum causæ! denegatâ siquidem fluidis subtilitate, ac sublato solidorum fluidorumque æquilibrio, sanguis tunc stagnat in vasis, cœnooso flumini haud absimilis obices sibi ipsi objicit, & inspissatus impedito per partium meandros ejus circulo, in vas-

culis & viscerum poris stabulatur & putrescit; nam

Cito putrescunt, ni moveantur aqua.

Ac proinde secretionum tarditas, imò & obstructions in vasculis, in glandulis concretiones, in visceribus tumores, abscessus schirri & chronicorum ilias affectuum.

Diversas chronicorum morborum causas referri compertum est. Qui frigidae intemperiei cum Galenicis, imminutae fermentationi cum Villisianis, fibrarum laxitati cum Baglivianis illas adscribunt, hi diversa quidem adhibent vocabula, at rem unam eandemque concipiunt. Diversitas opinionum tota est à diversitate principiorum. Qui solidas tantummodò vel fluidas partes velut morborum effectrices incusant, alterutri principio nimis imponunt; in utriusque vitio morbus consistere potest; solidorum morbosa causa dicitur esse tensio & laxitas, fluidorum autem dissolutio & concretio; illam acutos, hanc chronicos creare morbos nonnullorum mens est. Quemadmodum verò unica causa varios effectus, ita massa sanguineae concretio varios etiam producere solet affectus, à concretionem quidem praecipua chronicorum materies morborum, quorum sanè non eadem species, non eadem diuturnitas. Alii quidem contumaces vulgaribus remediis cedere nesciunt, tardi verò alii non solum ad integros menses, sed ad plures, eosque solidos annos protrahuntur: adeò ut Aegri sic divexati, mortem potius quam talem vitam lubentius expetant. Hinc juges ac continuæ adversus Medicos querelæ. Hinc inexplebilis remediorum sitis, quorum vis in hisce morbis ita effæta ac inefficax est, ut pharmaceuticum potius exhaustas fontem, quam eorum languores valeas mitigare. Quò te igitur convertes? ad Thermas, in quibus velut in salutari piscinâ miseris mortalibus Deus Optimus Maximus praesentissimum parasse videtur remedium.

II.

Nequè verò ad Thermas reperiendas aut trajicienda sunt nobis maria, aut longinquæ Regiones percurrendæ. Gallia ipsa Thermas offert circiter quinquaginta; ut enim cæteris propè Regnis omnibus una eademque pretiosissimis naturæ donis: ita Thermarum frequentia & virtute est longè supe-

6

rior. Singulis sua laus est, nec de ullâ quidquam detrahi absque veritatis injuriâ potest. Hoc in numero sunt Borbonienses in Campaniâ, Borbonienses tum Arcembaldicæ, tum Anselmenses, Vichienses, Montis aurei, Bellicucanæ, Barregienses, Bagnerenses, Dinenses, Luxovienses, &c. Thermarum autem illarum si quis est prudens æstimator, cæteris omnibus illas quas exhibet Borbonium in Campaniâ longè præferret, non eò solum quod Ægrorum concursu frequententur, sed quòd etiam virtutum mirabili congerie nobilitentur. Vis alvum ciere? benignum suppeditabunt catharticum, cupis urinas movere? innocuum præbunt diureticum? sudores elicere conaris? blandum exhibebunt diaphoreticum: viscerum obstructions referare, penitiores eorum recessus pandere, concreta in ipsis impacta subigere suscipis? securum tibi largientur ecephræticum. Tanta est in aquis istis thermalibus, vel ad potum solum, nedum ad balneationem adhibitis, virtutum multiplicitas? tam præsto est in illis simpliciter epotis remedium! & illud quidem gustui haud ingratum, placidum effectu, exitu felicissimum. Quòd si tetra illa fœdaque quibus interdum corpus conspurcatur vitia corrigere intendis; si motum sensumque partibus lentâ torpentibus ignaviâ conciliare satagis; si tumores frigidos, pertinaces, compactos resolvere, debilitatos artus confortare, contractos restituere; si vis promovere transpirationem, quâ impeditâ tot oriuntur affectus; hæc omnia balneatio & accommodata parti malè affectæ, Borboniensium aquarum irrigatio feliciter expediet.

Locum salubribus illis aquis tam felicem si fortè in antecessum cognoscere cupis; finge tibi Oppidum in austrino Campaniæ tractu Sequanis contermino. Hic molli clivo collis assurgit; hic facilem sinum duplex aperit vallis; colli quidem antiquum insidet Castrum, simulque in eo caput attollit Oppidum, quod subjectam utramque vallem sinu suo occupat. Præterquam quòd horto duplici eoque amœno instructum est; vitiferis collibus, viridantibus pratis, agrisque pinguibus undiquè cingitur. Dixeris naturam ipsam dum Ægris remedium paravit, iisdem abundè providere voluisse necessarium, ad mis-

7

cenda colloquia , ad levandum fastidium , ad fallendum tempus , præsidium. Cæterum à Romanis frequentatum fuisse Borbonium , suadent tum varia Monumenta , Inscriptiones , Numismata antiqua , passim effossâ tellure , obvia : tum Balneorum usus Romanis familiarissimus , quos sanè aquarum illarum virtute atque præstantiâ ad Balneas (sic enim olim Thermæ vocabantur) ibidem construendas incitatos esse , facilis est conjectura. Quòd neglectæ fuerint aliquandiu Thermæ Borbonienses , fecit non tam tempus edax rerum , vel invidiosa vetustas , quàm bellorum illa calamitas quâ sæpius vastatum est Oppidum Borboniense , feliciori sorte dignum ! verum à bellicis furoribus vix benè respirare datum erat , cum novâ calamitate dirutum ac penè sepultum est , ipsis kalendis Maiis anni 1717. datâ flammis prædâ , totum ferè arsit Borbonium ; ignis atro , piceoque veluti innixus turbine , intrâ paucas admodum horas ad quingentas Privatorum ædes fatali vastatas incendio egit in ruinam ; miseræ Urbis Incolæ ! alii igne consumpti lethifero , alii corruentibus cum ingenti fragore tectis obruti , alii à voracibus flammis semi vivi , semique ustulati vix aufugientes infaustas incendii reliquias , infaustamque vitam aliò transulere. Non aliud sanè post hominum memoriam lugendum magis incendium crediderim ; ipsius nempè tanta fuit strages , ut confluentes undiquè ad Thermas exteri Borbonium in Borbonio quærerent. Inauditum hoc infortunium diuturnâ annorum serie vix reparabile , nisi illius quem sorte prosperâ dynastiam agnoscit , larga manus , spem extinctam pristini statûs iterum assequendi in Borboniensium animis excitasset. Incipit igitur restitui , ornari , rebus ad vitæ usum & commoda necessariis locupletari : & ita quidem , ut quotannis ejus Thermæ innumero propè jam Ægrorum concursu celebrentur , quorum infinita remedia & alias etiam Thermas expertorum , vox omnium una est , ad mortalium salutem naturam nullibi feliciùs quàm Borbonii cum arte conspirasse. Quàm temperato , quàm vitali aëre dedit illa Borboniensibus gaudere ! argumento sit illud luculentum , quòd pueri propè Thermas degentes variolis & tabe rariùs afficiantur : quis verò id alteri causæ quam sulphu-

reis Thermarum vaporibus adscribi posse putet? scitum enim est grassantibus olim in Græcia contagiosis morbis, Hypocratis jussu sulphureos accendi fuisse solitos ignes, quibus à Contagio Divinus Senex Populares suos præcavebat; sed his omisiss ad Fontem jam accedamus.

In parte Oppidi occiduâ visuntur Thermæ, in quibus scaturiunt felices illi aquæ salutiferæ rivi, quorum primarius Fontis nomine per antonomasiam insignitur. Hic natura remedium dives medicatas aquas pleno suppeditat alveo: unde aquæ omnes tum ad potationem, tum ad Balnea in ædibus privatis conficienda translata hauriuntur, tamque copiosæ, ut singulis diebus dolia repleti possint facile ducenta; nec tamen Fons ullatenus exarescit. Alveus ejus quatuor pedes, & latus, & longus, & profundus est. Æstus aquæ tantus, ut vix ac ne vix quidem manus aquis immissa calorem ferre possit: idemque ovis sit par concoquendis. Quid igitur? aquæ deglutitæ palatum ac linguam comburent? minimè verò, ea est enim tum materiæ partiumque in quarum motu calor situs est tenuitas, tum aëris ambientis subtilitas, ut quo temporis puncto hauriuntur aquæ, calor propè ab illis avolet, & frigus aquæ nativum sensim redeat. Adde quòd aquæ istæ cum sint salinæ, vim penetrandi maximam habent, adeoque salivæ copiam eliciunt quâ calor aquæ temperatur. Porro licet in ipso Fonte sit calidior aqua, gustui tamen minùs ingrata accidit, quàm dùm nativo frigori restituta est: unde valet hic illud Poëtæ:

Dulcius ex ipso fonte bibuntur aqua.

Fonti de quo hætenus viciniore sunt Balneæ, suis distinctæ nominibus. Statim autem occurrit illud quod Balneum Pauperum appellari placuit à frequentia Ægrorum, qui ut valetudine, ita rebus omnibus destituti huc quasi ad piscinam confugiunt Manci, Claudii, Paralytici, Scabiosi, Ulcerosi, verum prorsus ac luculentum humanæ miseriæ specimen! non procùl à Balneo Pauperum exhibet se Balneum alterum, quod Dynastæ nomen habet, quia ut ejus olim constructum sumptibus, ita ejusdem usibus erat destinatum. Hoc est isti Balneo peculiare, quòd aquæ frigidæ rivulum habeat temperando medicatæ

medicatæ aquæ calori peridoneum. Geminò illi Balneo ad-
jungendum est tertium utroque temperatius, quòd quidem
scaturiginibus sibi propriis gaudet, non secùs ac Pauperum
Balneum, Patricium nuncupatur à Galliarum Proconsule, qui
sive nomine tantùm, sive stirpe Patricius esset, nomen dedit
Balneo cujus aquis illud se debere credebatur, quòd amantissima
Conjux pulchrâ & numerosâ prole fecisset eum Parentem.

Verùm cùm naturam arte perfici deceat, adeò non fuere
neglecta munera naturæ tam pretiosa, ut è contrâ postremis
hisce temporibus curâ peculiari exulta sint. Itaque 1°. Balnea
singula, in delicatioris sexûs gratiam, pudorisque præsidium,
suis distincta & separata sunt intervallis. 2°. Constructa juxta
singulas duæ tresve scalæ, quæ facilem præbeant in Balnea
descensum, ut possit vel totum corpus, vel aliqua pars cor-
poris immergi pro morbi ratione. 3°. Suspensa sunt in sin-
gulis labella, aquis per tubulum ministrandis idonea; ita ut
in partem affectam deciduæ exhibeant illam irrigandi metho-
dum, quæ *Duccia* vulgò nuncupatur. 4°. Ne quid in Bor-
boniensibus Thermis ad Ægrorum solatium desiderari videretur,
procurata sunt ibidem laconica Balnea duo, seu Ther-
mulæ sudatoriæ: priores sunt vicinæ fonti primario, poste-
riores ab annis aliquot juxta Balneum Patricium sunt
extructæ. 5°. Præterquàm quòd ad munditiem exhauriuntur
identidem Balneæ singulæ; canales idonei sunt certo ordine
dispositi, per quos simul in unum collectæ Thermæ omnes
aquæ defluunt in rivum, avibus & columbis potum suum
salsugine exquisitum præbituræ.

III

QUÆ NAM sit continui illius qui Borboniensibus sicut
aliis in Thermis observatur æstûs causa, quæstio est,
quæ Philosophorum ac Medicorum suprà quam dici potest,
exercuit ingenia: stupendi hujusce Phænomeni causa, licet sacro
quodam involucro tecta, diligentiam Physicorum ad naturæ
intûs latitantis claustra, ejusque mysteria revelanda, mirum
quantùm! acuit. Estò sit hic Dædalea labyrinthus, at filum
Ariadne, eoque duplici, scilicet ratiocinatione & experienciâ
invenietur exitus. Ante tamen quid hæc de re sentiant Au-
thores, investigandum.

B

Sunt qui cum Paracelso *Thermarum* calorem congenitum esse, id est aquas, à Deo initio rerum, calidas pariter ac frigidas creatas fuisse contendunt; verum cum *thermales aquæ* è fontibus suis haustæ refrigerant, verisimile est primò frigiditas fuisse, & ab aliquâ calorem producente calefactas fuisse causâ, quâ cessante, cessat & effectus; quod sanè non contingeret si calor *Thermarum* esset inhatus.

Alii calorem *Thermarum* ab *Antiperistasi* repetunt, sed è Foro, & Physico, & Medico, jam dudum explosa fuit *Antiperistasis*, obscurum enim per obscurius explicat.

Alii cum Democrito subterraneum æstum attribuunt lapidi calcario, cujus molculæ quædam ab aquis interfluentibus solutæ calorem ipsis concilient, quod in calce vivâ dum aquis solvitur, observari putant. Clarissimus Lister præter lapidem calcarium admittit pyrites, quos quidem non excludimus, velut calcarios lapides, quia juxta cunctas *Thermas* gratis supponuntur. Præterea lapis calcarius in calce absque luculento igne, cujus existentia in terræ visceribus impossibilis censetur, cremari nequit, atque ejusmodi lapidi sicut calci elotæ accideret, ut brevi scilicet tempore extingueretur, fervendique vi spoliatus, perennem in aquâ transfluente calorem fovere non posset. Uno verbo si calor subterraneus à calcario lapide proveniret, exusti lapides, sicut in calce vivâ observatur, dissolverentur ac disrumperentur, ac proinde integri montes iis constantes prorsus corruerent.

Contendunt nonnulli, solis radios, cum intimiores terræ recessus penetrant, aquæ in iis contentæ calorem impertiri; quasi verò solis calor, qui vix (mole terræ spectatâ) superficiem ejus perstringit, intima telluris penetralia, sinumque possit pervadere: cur autem in regionibus illis quæ soli fervido jugiter sunt torridæ; fontes frigidi benè multi; cur non omnes calidi scaturiant? si vera est hujusmodi opinio.

Sunt etiam qui soli aquæarum partium motui calorem aquæ deberi existimant, quæ sententia, ut aliquam apud nos inveniat fidem, necesse est in fluminibus, in fluviis, in torrentibus, in rivis suas aquas velocibus impellentibus calorem semper ex sensibus observari.

Plerique autem cum venerandâ antiquitate *Thermarum*

calorem è subterraneis ignibus deducunt, sic sentiunt Philosophi, Plato, Aristoteles, Plinius, imò & Poëtae, ne dicam Physicos, ut Lucretius, atque imprimis Manilius, qui tam bellè hanc in rem cecinit.

Sunt autem cunctis permixti partibus ignes.

*Qui gravidas habitant fabricantes fulmina nubes,
Et penetrant terras, Æthæque minantur Olympo,*

Et calidas reddunt ipsis in fontibus undas.

Nonnulli quoque Moderni, velut Baccius, Fallopius, Fôïer, Bourdon, Vicarius, sed potissimum Kircherus, & alii benè multi, subterraneum ignem per varios terræ meatus diffundi docent; ita quidem ut sub sensum etiam cadat certis quibusdam in locis, montesque illos reddat ignivomos, qui vicinos circum agros & Pagos incendia spargunt; cùmque juxta illos non omnis evolet ignis ille, restat ejus pars maxima quæ calorem Thermis communicat. Hactenus hanc fueram secutus opinionem, sed meliora edoctum ab eâ discedere non pudeat; neque enim facile me expeditio ab his difficultatibus: putà qui ignis in terræ centro oriri, & absque pabulo, id est, aëris accessu possit subsistere. Cur hactenus prunæ aut ignes in effosâ terrâ non reperti sunt. Quare quantò altius terram subeunt fossiores, tantò majorem ubique soliditatem, ac saxeam duritiem offendunt; hoc enim ignis natura non ferret, si quis in terræ visceribus existeret, quare Thermarum aqua in ignem imposita, idem temporis spatium ad effervesendum requirit ac ipsa aqua communis frigida; quare tandem calorem suum diutius quam aqua alia æquè excalesceta servat; quæ sanè omnia non levem dubitandi ansam præbent, an Thermæ ab aliquo igne subterraneo calefiant.

Aliam igitur recentiores his difficultatibus permoti philosophandi viam iniere, si minus veram, saltem ingeniosam. Reperunt enim Thermarum æstum à salibus diversæ indolis, qui quidem in terrâ latitantes, primùm ab aqueis partibus dissolvuntur (sales enim non agunt nisi dissoluti) tùm simul cum aliis principiis permiscantur, ac demùm permixti, fermentationem adeoque calorem inducunt; conjecturam hanc illi, vel ducunt, vel ductam confirmant experimento sequenti,

videlicet ex affusione salis tartari cum spiritu vitrioli subitam producentis effervescentiam. At illis Lister paucis respondet ipsos sales inter se naturaliter non discordare, sed tranquille in eadem aqua commisceri, si tamen unquam in conjunctione ferveant, id non ante evenire solet quam ignem chemicam aliquam preparatione experti sunt. Sic oleum vitrioli dictum cum aqua simplici commixtum, eam statim fervidam facit, non ob aliquam salium contrarietatem (quæ nulla sunt) sed quod ex distillatione vehementi igneam naturam calcis vivæ more retinet, idem de cæteris salibus cogitandum esse perhibet. Præterea si de calore Thermarum ita esset philosophandum, nullæ profecto essent Thermæ, quarum aquæ non sint sale imprægnatæ, sed principia salina quibus innititur hæc opinio pro solâ Thermarum æstus causâ admitti nequeunt; certò enim certius est dari Thermas in quibus ne micamquidem salis reperias, tales sunt Thermæ Favarienses apud Helvetos celeberrimæ, adde quod calidiores Thermæ suppositis ut fieri solet ad calorem principis, aquas his magis imprægnatas offerre deberent, quod qui dixerit; repugnabit experientia, namque Thermæ Neriones in Agro Borbonio totius Galliæ calidissimæ sunt, & tamen sal vix suppeditant, tandem verò aquæ fontis Castro in Insulâ Græcâ Milo dictâ pro consueto potu cæteris aliis fontanis anteponebantur à Morosini Duce Veneto qui sedulo cados hæc aqua repleti curabat, verumtamen eadem scaturiens calida est, hausta verò intrâ duarum horarum spatium refrigerat. Sicut refert Clarissimus Tournefort suis in itineribus *tom. 1. pag. 192.*

Atque his de causis sententia ista licet cæteris magis ardeat, minus tamen veritatis habere videtur, aliò igitur rationis proram vertamus.

Cum juxta plerasque Thermas minera Martis reperiatur, omnesque Thermales aquæ, quantum scio, sulphuream exhalent odorem, pronum erat conjicere ferrum & sulphur æstus Thermarum causam esse. Experimentum Lemery videlicet sulphuris & ferri in s. q. aquæ commixtio quæ paucarum spatium horarum incalescit, densumque emittit fumum, non parum favet huic opinioni, haud secus ac aliud experi-

mentum Clarissimi Viri * in rebus physicis , non minùs quàm in Mathematicis apprimè versati , Borbonii ipsius paucis ab hinc annis factum , nempe commixtio limaturæ Martis , id est ferri cum sale communi & sulphure pulverisato æquali quantitate , quæ quidem in vase obturato posita cum s. q. aquæ post aliquot horas intumescebant , notabilem concipiebant calorem , deindè præcipitatione factâ lutum Borboniensium Thermarum luto non absimile cernebatur in quo argentum & æs demersum post aliquod tempus nigro inficiebantur colore , sicut inficiuntur in luto Thermarum Borboniensium ; hoc experimento Borboniensium aquarum calorem explicandum ingeniosè suscepit , ratus videlicet aquas thermales omnes partibus salinis , sulphureis & ferreis esse refertas & imprægnatas , proindèque perpetuò fermentescere propter continuum illum jugemque fomitem , quo cum aquis permixto mineralium moleculæ dissolvuntur , ac dissolutæ aquas per fermentationem calefaciunt. Verùm sal neque necessarium est ad caloris hujus productionem , neque reperitur in pluribus thermalibus aquis , ut suprà dictum est.

Præterea internaturæ & artis opera magnum est discrimen , multosque eo experimento ita abuti refert Bergerus , ut ab acido sulphuris aquis soluto , & pervadente terras , aggredienteque obvias venas ferri , bituminis & rerum similium , & incendiorum subterraneorum , & caloris aquarum causam repetant , non animadvertentes discrimen quod non solum inter sulphur integrum & accensum , sed & inter venam ferri & ferrum ipsum igne ex suâ venâ excoctum , arteque elaboratum intercedit : notum enim est (pergit laudatus Author) sulphur ex quo acidum illud repetunt , id non aliâ ratione quàm igne accensum , præbere & uti scobs ferri , jam igne excocti non tantùm cum sulphure & ejus spiritu , ac alio quocumque acido , sed etiam cum solâ aquâ , incalescit ; sic è contrariò in venas ferri , quamvis ditissimas , quæque in pulverem tritæ , totæ magnetem sequuntur , spiritui , nec sulphu-

* *Mr Gautier , Inspecteur des grands Chemins , Ponts & Chaussées du Royaume.*

ris, nec vitrioli, nec nitri, neque aquis stygiis, vim ullam esse, norint omnes qui his experimentis utuntur. Itaque Clarissimus ille Vir hanc calorem explicandi ratione rejectâ. illius causam à pyrite fervente deducit, atque pro compertissimo affirmat quod ubicumque vis aliqua caloris, vel ipse ignis ex terrâ micans se manifestè prodit, ibi subesse pyrites deprehendatur, idque luculenter probat; subterranei verò caloris Thermarumque causam sic propemodum explicat. Pyrites, inquit, est vocabulum ab igne originem habens, reverâ quasi ignarius lapis audit apud omnes, namque si durus est, chalybe, aut filice, aut alio pyrite percussus nonnullas edit scintillas, pyrites aliàs dicitur marchasita, vel lapis metallicus, & à Listero rectè ferri metallum quod cujuscumque sit generis, ferro constet, lapis enim ille ustus, magnetem sequitur, plurimas sortitur differentias, alius enim est solidus & durus, rarus & mollis alius, alius purus putus, alius mixtus, imò tot habere differentias & colores quot sunt metalla, refert Avicennas.

Pyrites ob admixtum ferro sulphur (pyriten verò copiosissimè sulphur edere docet Lister) valde halituosæ & igneæ est naturæ, ubi motu & actione sulphuris sui in suum ferrum ipse priùs incalcescit & fervet ac vaporat, calorem excitat; varium quidem pro varia ferventis pyritæ conditione, vividiorum quoque & acriorem quò magis fervet pyrites, & spirat halitusque mittit copiosiores, porro cunctis in locis ubi pyrites deprehenditur, ibi tamen calor non excitatur, nam si coercantur pyritæ partes, atque languidè moveantur, parciùsque effluant, calorem non produnt, sed has particulas concitari, collidi, atterique necesse est ut ferveant, fervorem verò concipiunt dùm aqua præterfluens in venas pyritarum, in horum poros impetum facit, paulatim solvi & laxari debet nexus & compages sulphuris & ferri, quæ cùm antea; conjuncta arctius coactave in pyrite fermè quiescerent, vel paulò certè languidiùs agitantur & spirarent; jam aquæ subeuntis agitatione, vinculis suis non nihil soluta & concita vividius ac collisa, rarefcunt paulatim, atque ad motum attritumque progressu temporis acriorem adducta, effluvium copiosius, quo calor continetur & viget, proferunt, id autem contingit ubi

terra venas pyritæ magis sulphurei divites in utero suo gerit, sicut in locis in quibus Thermæ reperiuntur. Pyritæ autem halitus effectus sunt fulmina & fulgura, juxta Lister, si in cælo accendantur; terræ motus: si fortè cavis subterraneis accensus contineatur: Thermæ, si per aquarum ductus subterraneos copiosè feratur, etiam si non accendantur. Adde saxeam materiam fusam ab incendiis Ætnæ ex bonâ parte ferream esse, ut magnes demonstrat, neque aliud ferri genus id fuisse quàm pyriten ex ejus facili accensione credibile esse. Pyriten ferventem veram Thermarum causam esse, lubentiùs admitto ex quo mineram martis, seu ferri metallum aut pyrites, in lutis Borboniensibus exsiccatis dari, per magnetem edoctus fui, cujus quidem antea nullum suspicabar vestigium, tum in aquis post multiplicem factam observationem, tum in salibus ipsis licèt magnetem iis admoverem, in iis quippè mineram martis reperire non licet, quia ferrum ob gravitatem suam præcipitatur in solo luto reperiendum, halitus quidem admiserunt Medici scientiarum Academiæ Parisiensis pro Thermarum æstus causâ, sed non determinarunt eorum naturam sicut Bergerus, cujus sententiam amplecti juvat, donec dilucidior, si dari possit, inveniatur.

I V.

NATURA M varietate gaudere, commune est axioma, nullibi verò grata illa Parentis quasi in sinu cum suâ sobole colludentis varietas magis elucescit, quàm in aquis è terrâ scaturientibus. Mirum! quanta sit fontium diversitas, alii frigidi, tepidi alii vel calidi prosiliunt: odore, sapore, colore, virtute quàm sunt inter se discrepantes. Videlicèt aquæ dum per intimos telluris anfractus serpere laborant, tam variis terræ glebis, tam diversis salium, sulphurum bituminum, mineralium, metallorum: lapidum, corpusculorum sive fluidorum sive concretorum speciebus miscentur, ut ejusmodi corporum moleculas abrudendo, particulas dissolvendo, tincturam eliciendo, eorum principiis imprægnari necesse sit. Hinc nulla prorsus aqua mixturæ Experts, ita ut simplex dicenda sit in quâ mixtura sensu non percipitur, composita verò in quâ mixtura sensibus est obvia. Jam verò composita vel est

salubris five medicata , vel infalubris five venenosa. Inter aquas medicatas recensendæ sunt illæ quæ gaudent principiis , corpus alterare , & à statu violento aut præternaturali ad naturalem reducere natis. Talis est aqua sulphurea , bituminosa , salina , nitrosa , &c. Inter venenosas adscribuntur illæ quæ in suis principiis qualitatem habent vitæ prorsus repugnantem ; talis est aqua arsenico , antimonio , mercurio , calce , gypso , succo petrifico , vel quavis aliâ deleteriâ , vi infecta. Aquarum mixturam & proinde naturam nosse desideras ? arduum opus ; sensuum ministerio ignisque auxilio id assequi contendimus ? at sensus sunt fallaces , imò & sæpè fallunt : ignis verò corporum texturam ita potens est immutare , ut ambigi meritò possit utrùm corpora , ignis torturâ elicitæ eadem sint ac antea in mixto. Quo fit ut difficile sit omnino de principiis ex quibus aquæ constant , certam ac firmam capere conjecturam : quoniam tamen vix aliter quàm sensuum aut ignis ope , certum de aquarum proprietatibus habetur criterium : quæ sunt à nobis geminâ illa ratione circa Borbonienses aquas observata , paucis accipe.

Ac primò quidem dum sensus consulimus , duplex hisce in aquisprehenditur substantia , salina nempe & sulphurea. Aquas ori admove , senties tibi linguam vellicari , in marginem fontis oculos tantùm conjice , crystallis quibusdam salinis micare tibi videbitur : hydrias aquis hisce plenas inspicere , cernes in iisdem salem niveum undiquè in earum superficie efflorescentem.

Sulphuris verò in istis aquis contenti , tum Thermarum sulphureus odor , tum versicolor illarum aquarum superficies caudæ Pavonis æmula , tum deniquè luti pullascens color , necnon injucunda mephitis , probatæ fidei testes sunt.

Age 20. rejecto sensuum testimonio Borbonienses Aquas Vulcani laboribus subijce. Quavis denum ratione placuerit , distillatione , coctione , evaporatione , parum interest , aliud elicies nihil quàm sal fixum instar salis communis seu marini , & eâ quantitate ut libra aquæ una , unam salis dragmam datura sit ; cui etiam terræ fabulosæ grana quatuor aut quinque sociata reperies. Unde tanta salis ex hisce aquiseducti copia , nisi ab inexhausto gemmeo sale per interfluentes aquas dissoluto ,

tot

ret in locis reperiendò, velut in salinorum fontium minerâs: Salinas fodinas singulis annis novo sale repleti probavit curiosus subterranei mundi indagator Kircher. Salis verò hujusce modi naturam si quæris, hæc erunt observatu facilia; nullam ab alkali quovis vel acido subit mutationem. Cum syrupo violaceo sal istud mixtum colorem ejus non alterat, non modò non coagulat lac, sed etiam coagulatum tantisper dissolvit. Misce Borbonienses Aquas cum aqua communi, in quâ sal quoque commune dissolvitur, illæ neque turbidæ fiunt, neque lacteæ, neque amaræ, quod tamen plerisque contingit aquis nitratis, sal harum aquarum carboni accenso impositum, nullam deflagrationem instar nitri edit. Ex gallarum solutione Thermalibus his Aquis infusâ, nullum colorem atrum aut purpureum exhibente, infertur vitriolum in iisdem non contineri: quidam fortè nitro, vitriolo, illas imbutas esse credent, credant per me licet, imò & aliis mineralibus gravidas, sed non ego credulus illis. Qui sulphur in his aquis contentum extricare cupit, hic oleum & operam perdet; valeat in multis aliis ars chimica, at frustra dedabit tota Chemicorum industria in sulphure hujusmodi educendo. Auras priùs & ventum utribus Æolo illo Vulcani cui serviunt Ministro, quàm spiritum hunc sulphureum (adèd volatilis est) aut intercipient aut retinebunt; sed quod arti negatum, id naturæ concessum est, quippè quæ sulphur illud exhibet velut fixum in aquarum limo ac luto, in quo scilicet deprehenditur bitumen, cujus vi argentum in eo immersum colore nigro infectum educitur. Quod superest, habet id cum sale marino vel fontano, quo alimenta condiuntur, hanc habet prærogativam Sal Thermale Borboniense, ut non inferat noxam, & acrimonia ejus quæ in cæteris salibus separari nequit, egregiè sit temperata, tam felici sal istud cum sulphure jungitur connubio. Deniquè utriusque scilicet salis & sulphuris tam justâ proportionem facta est in aquis Thermalibus, ope naturæ commixtio, ut id assequi ars valeat nulla, plusque profutura sit vel una naturalibus hisce aquis situla, quam plena artificialibus dolia. Itaque ut omnium ferè remedium, ita & Borboniensium Aquarum actio

C

omnis à sulphure volatili & sale (quibus adde fervidos pyritæ halitus) atque hoc adeò verum est , ut si volatiles salis partes fuerint dissipatæ , nulla sit propè jam virtus his aquis superstes : unde translatis aquis quantula sit fides adhibenda , tu videris : si tamen hæ , translata licet , omninò non sint effætæ , si quam adhuc purgandi vim retinent , hanc salis fixo , quod ipsis adhuc inest , referant acceptum , necesse est.

Quis verò jam satis explicare possit mirabilem illam quæ Borbonienses Aquæ agunt in corpus rationem ? ut multiplex est eas adhibendi modus , ita multiplex illarum operatio : vis incipere ab illarum potu , quòd potantibus medicamenta quælibet , id Thermopotantibus accidet ; nempe ut aquæ medicatæ vim primùm suam exerant in stomachum , nimirum salibus , sulphuribus , pyritarumque halitibus , quibus turgent , crassos , viscidos humores in stomacho contentos incidunt , attenuant , detergunt , superfluos evacuant , ventriculi fibras lentis imbutas succis extricant , & in pristinum restituunt tonum , gastricum menstruum acuunt : atque ita pravi medendo chylosi , plerisque medentur morbis chronicis , quorum maximam partem in primæ coctionis vitium refundendam esse unanimis est Medicorum consensus. Neque verò hîc sistit aquarum epotarum operatio , siquidem illæ partim blanda irritatione , partim peristaltici motûs ope , partim eâ quâ potantur copiâ , è ventriculo in intestina decidunt , idem illis ac stomacho beneficium præstituræ. Quid tum ? excretorios succi pancreatici biliosique ductus recludunt , referatis venarum lactearum orificis , facilem in eas chylo præbent aditum , bilem præcipitant , mesenterii obstructions tollunt , tandemque penetrato chyli receptaculo , ac superato canali thoracico , sanguini permiscetur : sanguini autem permixtæ quid non moliuntur ope fervidorum pyritæ halituum sulphureorum , enim verò ex Vvilisio , corpuscula sulphurea sanguini illata , ipsi novum ac uberiores sulphuris penum addunt : propterea ut massa ejus , si antea pauperior & effæta fuerit , intrâ vasa vegetius fermentescat , & ulterius in corde accensa calorem magis intentum , quin & colorem saturatiorem acquirat. Præterea parùm est quod san-

guinis circulum promoveant Aquæ Borbonienses, nisi fluiditatem illi concilient, si fortè crassior sit & viscidior. Parùm quod serum redundans amandent in renes, nisi vitiosos etiam humores evacuent, nisi penitiores corporis recessus pervadant. At verò ad supremam humani corporis arcem, quâ demùm viâ ascendunt à circulatione, cujus ope corticales glandulas viscidis impeditas & obturatas succis expediunt, cerebrum & nervos ab infarctu liberant, spirituum animalium translocationem & distributionem reddunt faciliorem, tubulos nerveos subsidentes aperiunt. Aded verum est Thermales aquas varietate operationum, variis cerebri affectibus mirum in modum prodesse. Quod eadem circulationis viâ profint quoque cæteris partibus, patet inductione solâ. Uterum à serosâ colluvie expurgant, ejusque tollunt obstructiones, menses provocant, hepar, lien & alia viscera eluunt. Quid plura! nihil ferè in corpore humano intactum relinquunt; quippè primis diebus sordes eluendo per secessum, mediis serum discernendo per urinas, postremis sanguinem blandè agitando per sudores, agunt. Hactenus de Thermalium Aquarum potu.

Vis jam balneationem sive corporis in aquas immersionem speculari? modus quidem alter ac dissimilis est, ratio tamen operandi eadem ac propè similis est; via diversa, sed si rectè ineatur, terminus idem est sanitas. Ac primòquidem Thermalium Aquarum moles ac pondus cutem cum subjectis musculis & vasīs comprimit, hinc rapidior sanguinis pressi circuitus, hinc ejusdem, si fortè crassior sit, attenuatio, præterea cum Thermalis Aqua intestino motu gaudeat, partibusque constet teretibus, & flexibilibus, præter ejus calorem, sales, sulphura, pyritarumque halitus quibus turget, cutis lotæ texturam laxat, fibras mollit, poros subit, dissolvit humores transpirationis vias occludentes, viscidos succos diluit, solvit, apertisque vasorum ostiis sanguini illabitur, quo duce, quo vectore per singulas corporis partes diffunditur, suum singulis salubri aspergine pensitat vectigal: nec priùs in iis operari desistit, quàm opem illis amicam præstiterit, totamque suam (nisi fortè quid inter lavandum

peccatur) corpori bene loto, perindè atque bene poto, virtutem dederit experiendam. Deniquè balneum salsum morbis à frigida causâ inductis conficere docet Hypocrates lib. 20. diatæ, dum ait. *salsum autem balneum calfacit ac siccatur, quàm enim naturâ calidum sit, trahit à corpore humiditatem.*

Quod si tantum sit præsidii à solâ balneatione, quid non est ab irrigatione ipsâ sperandum? Thermalis enim Aqua, non jam tuâ solùm vi, sed sæpè cadendo affert nescio quid vividius in partem affectam decidua, quod & illam penetrat magis, & impactos humores certius feliciusque resolvit. Summum tamen crede nefas irrigare caput, hoc enim qui voluerit experiri, temeritatis suæ pœnas luet. Idem esto de medio & infimo ventre judicium atque de capite. Verendum enim est ne humores hisce partibus irrigatis nimium liquefacti irruant in nobiliora viscera, eaque graviter afficiant. Tutius igitur scapulas, humeros, brachia, manus, ischium, femora, crura & pedes deciduis & irriguis aquis subicies.

Neque verò prætereundum est lutum quod in Aquis Borboniensibus reperies. Fuit illud tempus quo Thermalium Aquarum virtus minùs cognita erat, solumque Aegris quærebatur (ut gallica vox sonat) à bonitate luti hujusce, remedium. Partibus enim affectis impositum & applicatum prodest: siquidem bitumen & sal sulphureum in eo limo contentum (quod etiam faciunt pleraque alia bitumina & sulphura) concretos humores resolvit ac discutit, partesque relaxatas stringit, debilitatas corroborat, ob ferreas moleculas quæ in eo reperiuntur.

V.

QUAS virtutes Borboniensibus Thermis indidit natura; hæc, mihi crede, nec unæ sunt, nec aliis quibuscumque aquis sunt cessuræ. Recole tantisper animo innumera illa quæ ad sanitatem restituendam, ex immenso physices regno, deprompta sunt præsidia: nullum occurrit his aquis ad affectus illos chronicos qui ab humorum concretionem nascuntur profligandos valentius, robustius nullum. Cedant Thermis ipsa specifica: quid enim, quæso, Mercurius? quid cortex Peru-

vianus ? quid radix Brasiliensis ? quid cœtera jam toties decantata quasi magni in re medicâ nominis remedia ? valent illa quidem ad certos quosdam peculiares & determinatos affectus : at thermæ aquæ , sin minùs totam chronicorum morborum sobolem , certè maximam eorum partem extirpare natæ sunt. Ipsa me pagina deficiet , si velim ire per singulas ; liceat ex sexcentis pauca delibare.

Agmen ducat Apoplexia , quæ licèt acutissimus sit affectus , chronicorum tamen catervâ stipatur. Sed quâ arte potest illa præcludi ? methodico & tempestivo Thermarum usu , sic enim & vertigines , certi Apoplexiæ prodōmi avertuntur : sic ejusdem affectus paroxysmi præoccupantur : sic Paralysis post Apoplexiam residua tollitur : sic demùm illa pestis , quâ nulla capitalior , illa vitæ nostræ impugnatrix certò & feliciter expugnatur. Nec mireris ; cùm enim Apoplexia (idemque esto judicium cum certâ quâdam proportionem de reliquis soporosis affectibus) cum inquam , Apoplexia suum ortum sæpè debeat vel sanguini crassiori , vel humoribus viscidis ac tenacibus qui in substantiâ cerebri propter lentum in ejus vasis circuitum sensim cumulat ac stagnantes obstruunt corticales glandulas , atque ita spirituum animalium sequestrationem ac distributionem impediunt ; nemo inficias ibit aquas Borbonienses meritò dici , & de facto esse antiapoplecticas , quia ralem massæ sanguineæ diathesim emendant , humoresque à pestifero illo coagulo præservant ; hoc enim utrumque præstitisse , est amovisse Apoplexiæ causam.

Paralysin ab Apoplexia , cui sæpè supervenit , ne separemus ; suum quoque in Thermis Borboniensibus habent Paralytici remedium , sive Paralysis perfecta sit , sive imperfecta ; idque ex quâcumque causâ resolutio hujusmodi contigerit. An à sanguine lento , viscoso & pariendis obstructionibus idoneo ? à quo scilicèt cùm vel debiliores vel minori quàm par est copiâ generentur spiritus ad motus perficiendos necessarii , reliquum est ut partes nervæ , motus ac sensus organa laxentur. At quid aquis istis ad tollendam hanc primam Paralyseos causam præsentius ? cùm valeant mirum in modum , tum ad crassiorem sanguinem attenuandum , tum ad concii-

liandam illi liquiditatem. An vetò contigit Paralyſis à ſeroſis humoribus qui nervorum ac muſculorum fibras ita inebriant, obſtruunt ac comprimunt, ut partes irradiare nequeant ſpiritus, quorum inopiâ aut defectu motus ſenſuſque, aut omnino perit, aut minuitur : ad hanc alteram reſolutionis nervorum ſive Paralyſeos cauſam amovendam, quid aquis Thermalibus efficacius ? quibus ut datum eſt tenuiſſimis ac penetrantibus conſtare principiis : ita pronum eſt humores intra fibras nerveas muſculosque impactos, & hærentes liquefacere, ſuccis ſuum fluorem reddere, fibrarum tonum reparare. Adde pareſin, torporem, ſtuporem, illos heu nimium ſidos Paralyſis prænuncios ! adde convulſionem ſeu contractionem aut ſpaſmum, tam univerſalem, quàm particularem, putà cynicum, ſtrabiſmum, triſmum. Adde convulſiones epilepticas à craſſis heterogeneis irritantibuſque humoribus oriundas. Adverſus hæc omnia præſtò ſunt aquæ Borbonienſes, vel eo nomine quod humoribus hiſce incidendis, aut attenuandis & eliminandis ſint pares. Quid loquar cephalalgiam & cephalæam, quæ cum vel à cauſâ (ut amant loqui) frigidâ producat, vel ab humore nonnihil viſcido qui in certâ quâdam capitis parte coacervatus crudeliter ſolet deſævire ; non poteſt non ſublevari ab aquarum Borbonienſium potu, dum ſuas illæ vires exerunt ad materiam doloris attenuandam. Quid etiam loquar oculorum atque aurium affectus, qui ab opticorum & acouſticorum nervorum inſarctu ſolent proficiſci ? quid denique ſcrophulas, quas nemo neſcit deberi ſali cuidam acido fixo, quod in maſſâ ſanguineâ primùm collectum, tum in variis, ſed maxime colli glandulis depoſitum, lympham tandem inibi figit purulentam, illud verò ſal negaverit nemo ab his aquis facile diſcuti, quippè quæ ſunt inter diſſolventia palmares. Porro illud te eſſe admonitum volo, qui capitis affectu laboras, ut privatis in ædibus, nullatenus in iſtis Thermis balneo utaris ; Thermæ enim præ nimio æſtu & vaporibus quos exhalant, caput graviter ſolent afficere.

Jam ſi à ſuperiori corporis humani parte ad mediam deſcendamus, videtur contra thoracis affectus non tam latè

patere aquarum istarum imperium. Verùm tam in asthma-
 quod à glutinosis succis putri materiâ pulmonum vesiculas
 infarciuntibus procreatur, quàm in palpitatione cordis quæ
 crassi viscidique sanguinis effectus est, virtus quam aquæ Bor-
 bonienses habent incidendi & attenuandi demonstrat illas
 propè esse singulares.

Quidquid sit de thoracis affectibus, quàm felicem facilem-
 que præstant operam aquæ Thermales tum stomacho, tum
 inferiori ventri laboranti? peccat fortè chylosis, infelix illa
 tot chronicorum affectuum parens & artifex? aquis istis cor-
 rigitur. Debilitatur fortè ventriculus pravis succis in eo stag-
 nantibus, vomitum provocantibus, prosternentibus appeti-
 tum? aquarum potu stomachus roboratur, vomitus sistitur,
 appetitus recreatur, An ventriculi cruditatem vitiosa humorum
 crasis induxit? abducet Thermarum usus. An laborat alvus
 segni pigritie? Thermalis aqua fugabit eam, simulque com-
 munem morborum fomitem cacochymiam extinguet, par-
 tim detergendis atque eliminandis superfluis crassis ac vitiosis
 succis, partim suum massæ sanguineæ circuitum restituendo.
 Quis opem ferat Aegro dolores colicos eosque inveteratos jam
 dudum patienti? qui Thermales aquas illi porrexerit; quippè
 sic serosos, biliosos & mucosos humores, intrà intestina
 plus æquò commorantes sensiles eorum membranas plexus-
 que mesenterii acrius vellicantes avertit. Quis tam ferus ac
 ferreus qui has easdem aquas aut denegat, aut non consulat
 mulieri ad dolores difficili menstruorum eruptioni prævios
 sublevandos? si cogitet id quod res est, nempe germanam
 hujus morbi causam in obstructionibus sitam, repetitis illa-
 rum aquarum haustibus evacuari. Quis hominem nephritidi
 laborantem deferat? dum remedium adest tam parabile,
 quàm parabilis est aqua thermalis. At hic mesenterii; iste
 intestinorum, ille pancreatis, alius splenis, alter hepatis
 obstructionibus dolet: omnibus idem esto remedium unum
 & idem, Thermarum usus; cum adversus hæc omnia miri-
 ficè valeant, adedque possint illarum partium schirros visce-
 rumque tumores antevertere.

Quid? quod vitiorum humorum stasim feliciter tollunt,

albo fluori à cruoris visciditate vasorumque uteri obstructio-
nibus ac proinde fecunditati (si sterilitatis causa hæc fuerit)
promovendæ mirè profunt : menstruum suppressioni ac
chlorosi certissimè medentur ; enim verò pro virtute quam
habent resolvendi , aperiendi & evacuandi , non possunt satis
commendari adversus illos affectus quibus sanguis crassus &
lentus dedit ortum ; quia non aliter quàm per attenuantia
& evacuantia solvantur. Quid etiam quod certissimum affe-
rant interitum cuilibet lumbricorum speciei (nequidem fasci-
atis exceptis) propterea quod ovulorum exclusionem im-
pediant expurgentque tum verminosa semina , tum humores
tali exclusioni faventes. Præterea dissolvunt atque educunt
serum viscidum acidumque quo mesenterii nervis obfessis ,
& irritatis producuntur motus convulsivi qui vulgò hyste-
rici nuncupantur. Ictero profunt quia succis illis lentis à
quibus nascitur , fluiditatem addunt , suisque illos colato-
riis secernendos , & excernendos præparant : materiâ tandem
viscidâ tartareâ atque calculosâ , sive incisâ , sive expulsâ ,
affectibus renum , uterum & vesicæ medentur , mirum etiam
in modum conducunt in lumbagine.

* Sed quid singulis recensendis immoramur ad evincendam
aquarum thermalium contra chronicos morbos efficaciam ?
sufficiat hoc dixisse unum , nempe in Rheumaticis ischiadi-
cisque doloribus curationem his aquis totam expleri atque
consummari , cujus rei ratio est quòd dolores illos pariat
omnes una eademque causa , nempe humor serosus salinus ,
qui per totum corpus vel quasdam dumtaxat corporis partes ,
putà per musculorum membranas , easque quæ articulis ad-
jacent , aut per humeros , brachia , femora , &c. propter
prohibitam plerumque transpirationem defluit , & ibidem
immorans , non sine atrocissimo sæpè doloris sensu partium
fibras membranave musculorum & articulationum vellicat ,
pungit & lancinat. Nulla autem certior ad curandum , vel
saltem sublevandum morbum , nulla compendiosior via est
quàm balnei & stillicidii usus , quo fit ut referatis poris
humor solvatur sudoribus , & copiosâ transpiratione quasi
effracto carcere ac ruptis repagulis feliciter avolet. Cave
tamen

ramen ne cretaceam vel gypseam humor naturam induerit : unde topi, aliaque arthritidis symptomata, quæ nullâ arte possunt resolvi juxta axioma.

Tollere nodosam nescit Medicina podagram.

Nimirum mucilago acida (hæc enim arthritidis causa statuitur) ubi altas egit radices, & circa juncturas, tendines. ac periostium ipsum fuit infixæ : ibi quandoque ita concrevit ut nullis veniat discutienda remediis, multò minùs calidis, quales sunt Aquæ Borbonienses ; ab his enim induresceret talis mucilago potius quàm dissolveretur.

Procul igitur à Thermis Borboniensibus, quotquot arthritide laborant : procul ab iis Febricitantes, Hydropici, Hæmoptyci, Phthisici, Dysenterici ; procul tandem ii quibus inflammati vitæ adest suspicio.

At si salubres istis esse non possint ; quot & quantis aliis utilitatibus unam aut alteram quæ deest illis virtutem compensant ! an nimiam opponis corpulentiam ? succos nutritios, si fuerint crassiores, attenuant ; aut si superflui, foras eliminant : sic enim obesum corpus imminuunt. An objicis atrophiam particularem ? illam ita corrigunt, ut debita succi nutritii distributio fiat in singulas partes, neque hanc humorum tenacitas impedire jam valeat. An obtrudis partes debilitatas, & ictu vel casu relaxatas ? Eas mirificè roborant Thermæ. Mitto ossium fracturas, tumores frigidos reliquis antea remediis indomitos, concretiones inveteratas, aliosque callosos tumores : mitto ulcera externa his aquis deterfa & consolidata : cutem à scabie, impetigine, lichene mundatam, aliosque hujusmodi affectus quos generant vitiosi succi cuticulæ inhærentes, eamque etiam transpiratione impeditâ fœdè exulcerantes. Mitto denique adiapneustiam tot morborum causam medicatis hisce aquis expellam : redonatum fibræ suæ elaterem, suum liquidis motum ad circuitionem peragendam restitutum, hæc & alia hujus generis sexenta prætermitto, utpotè minùs ad hujus veritatis assertionem necessaria, præsertim post edita quotannis exempla in multitudine illâ Aegrorum propè incredibili, quibus Aquæ Borbonienses non tantum quasi lethæa pocula morborum oblivionem inducere, verum etiam

D

quasi nectarea valetudinem redonarunt, valentissimis quibusque mortalibus invidendam.

Ergo plerisque Morbis Chronicis Aqua Thermales Borbonienses in Campania.

QUÆSTIO MEDICA.

An sit aliquis in Thermarum Borboniensium usu servandus ordo.

I.

THERMAS hisce temporibus tantummodò nomen aliquod habuisse haud existimandum est; per antiquum earum usum fuisse patet ex variis scriptorum monumentis. Fabulosa antiquitas Thermarum inventionem ad Deos ipsos referre solebat! mirum quantum inde prædicatæ sint Thermales Aquæ! blanda naturæ dona, arcana miraculo plena & salutaribus qualitatibus pretiosa, sacrosancta Dei dona, auxiliatrices Deorum manus, sanctuaria passim vocari, aliisque non minús magnificis solent insigniri titulis. Reverà primum inter remedia locum sibi vindicant, optimaque Medicinæ pars multiplici nomine dici possunt. Verumtamen tantis cum prærogativis non temerè sunt adhibendæ; at in earum usu non secùs ac in nobiliorum tutiorumque remediorum administratione, certa methodus observanda est, ut optati effectus obtineantur. Itaque tria potissimum consideranda veniunt; 1. Natura morbi, temperamentum, virtutes Thermarum adhibendarum. 2. Modus & conditiones iis utendi. 3. Diæta tunc temporis observanda, & quæ post Thermarum usum sunt præstanda. Quibusritè consideratis, felix à Thermis eventus sperandus erit, & facilè vitabuntur plurima quæ penès aquarum usum incommoda contingere solent, id enim commune est omnibus remediis ut quibus sanentur plurimi, lædi se nonnulli sen-

tiant, vel quia perperam adhibentur, minusque convenient, vel quia conditiones necessariè servandæ negliguntur.

II.

QUEMADMODUM igitur res quæ non naturales à Medicis vocantur, malè usurpatæ plus damni quàm emolumenti afferre solent; ita & Thermæ Borbonienses nisi certâ methodo, certo anni tempore, certâ quantitate, certâque corporis præviâ præparatione adhibeantur, morbos potius exasperabunt quàm curabunt. Idcirco Thermæ non inconsultis adeundæ sunt Medicis quorum est determinare an convenient morbo, temperamento Ægri, eorumque est noscere commoda incommodaque Thermarum quarum usum præscribunt.

Quid enim tristius quàm id quod sæpè evenit Ægrotantibus qui dum ad Thermas post multos labores, tædiosumque iter pervenerunt, domum suam anxii reperere coguntur, accepto ab Incolis Medicis consilio, qui multò magis Ægrorum saluti quàm Thermarum existimationi, Incolarumque lucro consulere debent. Hæc sollicitudine levaberis si prius peritum Medicum in consilium adhibueris, qui postquàm morbi naturam, causas ejus ac symptomata diligenter investigaverit, Thermarum cum fiduciâ usurpandarum usum rectè præscribet.

Neque satis mirati quæo rationem quorundam Medicorum quos sic jure meritò increpat Fallopius; sunt enim, inquit, inter Medicos nonnulli qui postquàm valdè defatigarunt Ægros, & aliquando præter institutum, viderint, quòd res non sibi succedit statim, nullâ aliâ consideratione habitâ, relegent miseros patientes ad Aquas Thermales, tanquàm ad anchoram sacram, non considerantes an aquæ illæ convenient, vel potius ignari naturæ, tum aquarum, tum morbi, tum utriusque simul, & ita quidquid agunt, non nisi casu agunt. Quod si temerè & contrà rectam indicationem usurpentur Aquæ Thermales, morbos jam productos adaugere, & alios producere rectè monet Clarissimus Bergerus; in earum autem usu sollicitè videndum est, ne alicubi in cavo corporis serum extrà vasa hæreat, uti Aquæ Thermales

vi pollent serosum viscosumque cutis & vasorum infarctum, per meatus illius, & renum alvique itinera expellendi: sic sero extra vasa misso, per easdem vias se facile associant, & colluviem ejus augent; graviusque adeò malum reddunt. Id non semel observavi in Hydropicis pravo consilio thermopotantibus; qui à Thermarum abusu, vasis eorum plus æquò ab aquis dilataris tam graves incurrebant noxas, ut nisi validioribus enematis & catharticiis aquæ retentæ citò fuissent deturbatæ, tantùm non suffocarentur. Arceantur igitur Hydropici à Thermis, si contraria contrariis curantur, ut docet axioma, quomodò quæso Hydropici corpus propriis obrutum aquis, alienas eliminare poterit, neque obijciantur isthæc; clavus clavum trudit, unda pellit undam; rectè quidem? si solidarum partium tonus in Hydropicis satis esset vegetus ut aquas epotas propellere valeret, sed labefactatus id præstare nequit; adde quod frequentior Hydropis causa ex lymphaticorum vasorum disruptione vel viscerum obstructione procedat. Si à priori causâ, epotæ aquæ velut cribro succretæ, alvi capacitatem magis atque magis adimplebunt. Si ex posteriori, aquæ secerni non valentes in totum corporis habitum eundem magis tumefactum redundabunt. Arceantur quoque alvi fluxu dysentericæque laborantes, qui tamen perperam ad Thermopotationem quandoque confugiunt; quasi verò Aquæ Borbonienses tantâ salis copiâ imprægnatæ, ventriculi intestinorumque fibras non lacefferent, dum earumdem Erethismus sedandus esset. Sicut equo currenti calcar addere, ita alvum nimis fluentem provocare periculosum.

Idem feras judicium de febribus, cujuscumque sint conditionis; ab aquarum usu recrudescent, Thermæ enim massæ sanguineæ motum magis atque magis adaugent, turbant, proinde febrilem calorem intendunt, adde quod Thermales Aquæ tunc epotæ propter humorum confusionem vix evacuari possint.

Hæmoptyci cæterique hæmorrhagiis cujuscumque generis obnoxii, siue sanguis è naribus, è venis ani, uteri vel è renibus profluat, Thermas deserant, quia Thermæ sanguinem nimis attenuando, vasa sanguifera dilatando, eadem nedum

ritè consolidata iterum referare queunt, ac proindè sanguinis profluvium proritare. Procul etiam à Thermis qui internis ulceribus laborant, tum quòd materia purulenta à Therma- rum calore incalescat, nimisque dissoluta, massæ sanguineæ eandem coinquinatura communicetur; tum quòd major quo- que ad partem affectam humorum fiat affluxus, unde gravissima symptomata.

In fluxionibus ab acriori sero inductis, minùs conducunt Thermæ; præsertim si fluxio pectus vel oculos afficiat: materia enim morbifica à Thermis resoluta majori cum impetu affectas in partes irrumpit, cathartos vel ophthalmias paritura.

Thermæ colligativos sudores inducunt phthisicis, eorum- que symptomata exasperant; idcirco tumuli cura potius quàm sanitatis redintegratio à Thermis expectanda. Podagricos à Thermalibus Aquis lædi, aliosque podagræ insultus experiri necesse est; quia particula sanguinis à Thermis nimis attenuata, tenuiores per poros abeunt, crassiores verò relictæ tophos, contractiones procreare solent.

Idem dic de iis qui grandiori calculo in renibus laborant, quia calculus è sede suâ dimotus ab aquis; ureteres infarcire potest, proindè ischuriam producere. Jam lue venereâ affecti Thermas fugiant, ne sopitum virus suscitetur, & in actum deducatur: hinc enim symptomatum renovatio: præterea lymphæ visciditas in hoc affectu impedit quominus aquæ per vasa & viscera faciliè transire queant.

Quibus autem ex prolixiori morbo vires fractæ sunt, vel iis qui post vanam aliorum remediorum administrationem, labante jam naturâ mortis ostium pulsare videntur, minimè præscribantur Thermæ Aquæ, harum enim copiam perferre non possent.

Tandem verò si principia massam sanguineam constituentia nimio motu donata, vel ut Chymici loquuntur, nimis exaltata sint, Thermæ non adhibendæ sunt. Verùm ubi eadem de motu suo remittunt, ubi viscidioribus impediuntur humoribus: unde eorum motus tam intestinus quàm progressivus retardatur, secretiones præpediuntur, fibrarum tonus clanguescit, tunc mirum in modum conferunt Thermæ.

Itaque Medicus Aëri & ægritudinis naturam ritè noscat ut rectum Thermarum usum præscribat. At quoniam naturæ temperamenta multum inter se discrepant, mirum videri non debet si tam varius sit hujusce remedii eventus. variat quippè pro ratione ætatis, anni tempestatis, sed maximè pro ratione diætæ ritè vel pravè tunc temporis observatæ.

Cæterùm Thermæ Aquæ in quibusdam facilius per alvum, in aliis per urinas, in nonnullis per sudores eliminantur. Atque hoc pendet à facili vel difficili earumdem distributione, à laxitate tubulorum urinæ secretioni dicatorum, vel ab amplitudine pororum cutis: eodem enim semper agerent modo, si cuncta corpora eodem modo essent disposita. Hinc perperam increpantur aquæ cùm earum effectus Aërorum expectationi non respondeat, tunc prava Thermopotantis dispositio, vel prava Thermas adhibendi ratio potius est increpanda.

III.

THERMOPOTATURUS ubi Borbonium pervenerit, si longum laboriosumque fuerit iter, unà aut alterà die quiescat, necesse est. Postea si plethora vel natura morbi postulet, vena secanda est, si nulla sit venæ sectionis indicatio, tunc à leni cathartico pro præsentis Medici judicio incipiendum est, cùm enim plurimas Aëger debeat pati evacuationes, vires ab initio fortiori purgante frangendæ non sunt, sed earum per remediorum administrationem maxima habenda est ratio. Tanti est momenti primas vacuandi vias ante Thermarum usum, ut hâc cautione spretâ; gravissimi indè oriantur affectus, ut multiplex est observatio, nisi enim primarum viarum humores cathartico eliminantur, difficiliorem aquarum per corpus transitum reddunt, atque in massam sanguineam abripiuntur, hinc febris subsequi solet, neque dicas Thermæ aquas ipsas esse purgantes, fateor quidem, verum quia citò facilièque sanguifera vasa subeunt, eadem primarum viarum recrementis infarcire possunt. Vulgò rheum, sal vegetale, manna, vel syrupi purgantes in usum vocantur, eaque dosi quæ par est pro ætatis, temperamenti, & virium ratione.

Postridiè ,ad thermopotationem , si indicata sit , te accingas : sunt enim affectus qui balnei duntaxat , vel stillicidii usum requirunt , velut affectus externi , vel à causâ externâ producti , dum autem thermopotatio utilis censetur , tibi sum Autor ut à mediocri quantitate incipias , ne nimio aquarum pondere stomachus gravetur , ejusque tonus relaxetur , at sensim ad uberiores dosin progrediendum , juxta Hypocratis consilium aphoristicum. Plurima & repentiè vacuare , aut replere , aut calefacere , vel refrigerare , vel quovis alio modo temerè movere periculosum , omne enim nimium naturæ inimicum quod autem sit sensim , periculi Expers esse solet.

Certa quantitas aquæ potandæ , propter temperamentorum , ætatum , morborumque diversitatem , definiri nequit.

Verumtamen à sex ciathis quatuor uncias continentibus , ut plerumque inchoare licet , non simul , sed per vices ; singulisque diebus augere duobus aliis ciathis donec ad duodecim vel quindecim , nec plus ultrà , perveneris , atque per dies octo , decem , duodecim , vel ad summum quatuordecim pro ratione affectûs recentis vel inveterati. Enim verò Borbonienses aquæ propter uberiores salis quo imprægnantur copiam , cæteris efficaciores sunt , proindè in minori quantitate sunt epotandæ. Deindè per eosdem gradus , unde cœptum est , imminuere juvat. Porro si duodecim aquarum acetaria , quantum satis agant , his standum est , id est si quater aut quinquies alvum deponere faciant , aut urinas moveant : excretiones enim non à copiâ aut numero metiri oportet , sed prout qualia decet , feruntur , juxta Divinum Senem. Duo autem sunt justa evacuationis signa , Ægri scilicet alacritas & humoris qui in vitio est , excretio quæ à Thermopotante & Medico nosci possunt. In nonnullis affectibus major aquæ quantitas potanda venit , in his enim faciliùs , in his difficiliùs moventur humores , tum propter humorum fluxilitatem aut visciditatem , tum propter fibrarum stomachi tonum debiliorem aut vegetiorem. In Paralyticis v. g. inertiores sunt fibræ , proindè copiosius thermopotantur sunt quàm picrocoloi , quorum ventriculus mediocri aquæ quantitate solvitur : quia humores biliosi in actum facile

aguntur. Quod si aquæ primis diebus debite non eliminentur; ne proinde ab earum usu desistas, quoniam primâ aut alterâ die vix dimidium aquæ potatæ redditur, ut plerumque. Verum si tertiâ, quartâ vel quintâ die, nulla aquarum subsequatur evacuatio, licet enemata & cathartica ad eorum vim actuendam, evacuationemque promovendam adhibita fuerint, tunc thermopotationi pertinaciter non insistendum, ne fiant novissima prioribus pejora.

In urgente casu quovis anni tempore adiri possunt Thermae, adhibitis cautionibus adhibendis. Verum cum morbus dat inducias nulla tempestate tutius ac salubrius præscribitur Thermarum usus quàm sub verni atque æstivi temporis finem, hora verò ad thermopotationem opportunior sexta vel septima matutina censenda est, si cælum sit serenum, fontem ipsum adeas, si pluviosum aut ventis perflatum securius in cubiculo thermopotabis, deambulando si per morbum liceat, ut facilius aquæ distribuantur, earumque transitus promoveatur, infirmiores tamen in lecto remanere possunt, calor enim lecti poros magis apertos servat, idque corporis motum compensat.

Reiectis maximam partem aquis quod post trium vel quatuor horarum à potatione spatium, ut plerumque fieri solet, jusculum assumendum vel ciathus vini si jusculum respuatur, at debiliores post binas à potatione horas talia possunt assumere.

IV.

PER ACT A thermopotatione, externus aquarum usus instituitur, duplex est, balneatio nempè & stillicidium, balneatio quoque duplex: vel totum corpus in aquas immergitur, vel dimidia tantum corporis pars, quod semicupium vocant, convenitque dum debile pectus est, vel æstuant præcordia, vel dum inferiores tantum partes velut in ischiadico dolore, lavare juvat. Balneatio manè, relictis somno viribus, jejunoque stomacho, ac in loco moderatè calido neque ventis perflato absolvitur, æstivo fervore benè manè lavandum est, ante lavationem vesica & alvus, si fieri potest, exonerentur, aquæ è fonte scaturientes pridè serotinis horis in ædes transportentur, per duodecim horas deferves-

cant

cant, calidiùs enim balneum plurimis officit, maximè cachecticis, necnon iis qui apoplecticos passi sunt insultus. Cordis palpitationem, capitis dolorem, vigilias, alvi constipationem, inappetentiam, sitim, sudores superfluos, animi deliquium, febresque non rarò inducunt fervidiores Thermæ, idcirco privatis in ædibus tepescant, in balneo patritio tuta non est lavatio, robustiores & pauperes in balneo ipsis dicato, vel in balneo dynastæ, lavari solent. Caput pileolo probè muniendum, ne balnei vaporibus feriat, à potu frigido licèt tunc sitis urgeat, abstinendum. Debilioribus tantillum jusculi aut vini in balneo concedi potest, primâ die per horæ quadrantem, aut ad summum per dimidiam horam in balneo sistendum, sed subsequētibz diebus ad horam integram, vel horam & sesqui producere potes, sed ultrâ lavare securum non est, maximè si ferveat aqua.

A balneo, calidum lectum repete, ac in eo circiter per horam commorare, ut sudor vel saltem transpiratio continueatur; tunc à somno non secus ac in balneo abstinendum: postea corpore linteis ritè deterfo jusculum, ut reficiantur vires, est sorbendum. Utrùm balneatio cum potatione conjungi possit, anxie inquirunt nonnulli, ut citiùs curam absolvant. Respondet quod, ob contrarios naturæ motus, satiùs sit potare, deindè lavare. Verùm robustiores post primas dies manè potare, serò lavare possunt; aliquando etiam eadem tempestate post quindecim dierum quietem potatio & lavatio successivè tamen à robustioribus duntaxat reiterari potest, debiliores quippè tanto labori succumberent. Tempore lavationis vulgò sistitur alvus, enematibus facillè solvenda, vel ciatho uno aut altero Aquæ Thermalis in exitu balnei quâ sudor etiam promovetur.

Quandoque dantur affectus ita contumaces, tam inveterati, eorumque causa membris adeò est impacta ut balneationi & semicupio cedere nequeant, sed usum stillicidii, vulgò *Ducia*, postulent. Thermæ Aquæ per fistulam ex alto deciduæ in coagulatos humores potentiùs agunt, eosdem faciliùs penetrant ac resolvunt, hinc stillicidium in frigidis tumoribus, contracturis, resolutionibus, in Paralyfi, in Ischia-

E

dico Rheumaticoque dolore usurpari solet. Verùm capiti non admoveatur ne superveniat Apoplexia, sicut aliquoties observatum est, neque pectori & abdomini, massam enim sanguineam nimis exagitat, commovet & calefacit. Scapulis, humeris, brachiis, manibus, femoribus, cruribus, pedibus, quandoque lumbis tantummodò admoveere licet, sub finem balneationis vel semicupii, cum iisdem cautionibus per balneationis tempus observatis, sudores enim & quidem validius movet quàm ipsa balneatio, bis in die, id est manè & serò dum necessarius videtur ejus usus, irrigatio fieri potest, totidemque diebus continuari ac balneatio aut semicupium, immò diutius si natura morbi postulet, per ampliorem aut strictiorem tubulum habità affectus viriumque ratione; in balneo patritio utiliùs infunditur; quò enim calidior aqua, eò efficacior ejus irrigatio. Tandem remediis è Thermis desumptis per lutorum applicationem finis imponitur, quibus stillicidium convenit affectibus, utiliter admoventur, sed tepida partibus affectis lectum petendo veniunt applicanda; dum deficiantur, carnibus velut agglutinantur, Aquarum Thermalium ope facilè removenda. Lutum Borboniensium Thermarum partes resolutas mirè roborat, contractas reddit flexiles, fibrarum tonum firmat ac restituit, nec rarò quod Thermæ ipsæ & stillicidium efficere non potuerunt, feliciter præstant, post lutorum applicationem à stillicidio & balneatione desistendum, hæc enim ad humores evacuandos, dissolvendos instituuntur, illa verò ad partes roborandas admoventur.

V.

CERTA vivendi agendique ratio in aquarum usu est observanda, à quâ ne latum quidem unguem Ægros discedere citrà periculum non posse sapienter pronunciant Medicinæ Antistites, Leges autem has illis sic posuerunt: Thermas inconsultis Medicis non adeunto, quorum est præscribere tùm ciathorum aquæ diebus singulis potandæ numerum, tùm dierum quos valetudini per aquas curandæ opus erit impendere, utramque autem, nempe & aquæ & temporis quantitatem habità morbi, ætatis, imprimisque virium ratione, prudens determinabit, sed à præcepto discedere grande piaculum, cùm enim

cæteris in rebus, tùm vel maximè in curandâ valetudine nocere nihil magis solet quàm si modum nescias, & solemne illud quatenus non observes. Thermæ non promiscuè adhibentur, sed retinendus ille ordo, ut potatio primas, balneatio secundas, irrigatio tertias obtineat: hisque tandem omnibus luti (siquidem necessaria videatur) impositio & applicatio succedat. Thermæ non sunt adhibendæ nisi corpore bellè prius parato, & arte peritis tantùm prius consultis. Illiusque Pliniani Recordantor, *in hac arte solâ evenit ut unicuique Medicum se proficenti credatur, cum nullum sit periculum in ullo mendatio majus.* Thermopotantes & somnum meridianum & animi pathemata fugiunt, aërem frigidum auramque ferotinam diligenter vitant, vino aquâ diluto utuntur, sobriè & parcè cœnant, paulò lautius prandent; fructibus, crudis saltem ne vescantur, eduliis falsis, aromaticis, acetariis abstinendo.

Remediis adhibendis ritè peractis purgatio reïteranda est, de illâ hoc pronunciatum sit: purgationi ut initium ita & finem debet quisquis aquarum usum benè sibi vertere peroptat: imò etiam die post aquas adhibitas circiter decimo quinto repetenda est purgatio, eâ maximè de causâ, quod toto illo fermè temporis spatio Aquæ Thermales in massam sanguineam adhuc agentes, præstent aliquam dissolutionem cathartico eliminandam, ne humores dissoluti nobiles in partes ferantur. Leges diætæ in aquarum usu staturæ diù postea observentur, enim verò sæpè evenit ut qui Thermas adhibuerunt, ii post quoddam levamen se curatos prorsus existimantes, nimiumque sibi indulgentes, recidivam neglectâ diætâ patiantur, corpus adversus aëris inclementiam diù ritè muniatur, ne per aquarum usu dilatati citius obturentur, & materia transpirationis tunc uberior, intus cohibeatur. Cæterum per aliquod tempus ab aliis remediis abstinebis, ne natura post tot labores debilitata prorsus labefactetur dum esset redintegranda. Uno verbo memineris quod neglectis diætæ præceptis oleum & operam perdideris.

Ergo aliquis in Aquarum Borboniensium usu servandus ordo.

QUÆSTIO MEDICA.

An Literatis Apoplexia Obnoxiiis Thermales Aqua Borbonienses.

I.

QUANTA sit in humanum genus sævitia morborum, nemo est qui ignoret. Quotquot sunt in corpore partes, & organa: in totidem morbus tyrannidem suam solet exercere. Quis à morbo se vindicare potest. Vix inter sexentos unum reperire est qui diuturnam & ab omni affectu vacuum tranfigat vitam, eumque serius occyus libitinæ præcurfori tributum pendere statutum est. Nulli morbus parit ætati, sexui nulli, nulli temperamento; nullam tempestatem, regionem nullam relinquit intactam; nulli indulget conditioni; in omnes grassatur indiscriminatim, verbo dicam protoparentis culpam per morbos luere posteros, necessum est: atque hoc quidem nemo homo est qui quotidie non experiatur; sanè quod homines voluptatibus dediti, luxuriando bacchandoque vitam per morbos contrahant; quid mirum? at quod literati præsertim qui quasi ad animum & temperantiæ ipsius normam dirigunt omnem vitæ rationem, frequentius faciliusque morborum imperio submittantur: id enim verò tam verum est, quàm lucuosum, nec mirum: literatorum vitæ genus attende: ad morbos valde pronum esse deprehendes. Quis non videt vitam sedentariam, exercitii defectum, vigilias mille malis ansam præbere. Quis ignorat literatos cum uti modicis exercitationibus, vel nolint, vel nequeant præcipuo defraudari sanitatis subsidio, Valetudini si vis indulgere, ne sis ad laborem segnis. Proficiuus est sanitati motus moderatus; nihil tam ad perfectam confert chylosin, nihil æquè sanguinis circuitum promovet, nihil tam humorum secretionem adjuvat, nihil ita spirituum transcolationi distributionique favet. An verò deficit motus & exercitatio; hinc prima tot malorum labes, functiones elanguescunt, prostermitur appetitus, maximè si nimis adsint animi contentiones quæ sunt à literatis individua; ac

proinde virium jactura, spirituum dissipatio: unde chylus fit crassior, sanguis viscosior, bilis compactior, lympa crudior, spiritus parcior & segnior. Porro ex hoc fonte derivata clades fluit in literatos, ita ut funestam Pandoræ pixidim iis potissimum apertam esse dixeris. An quia musis inserviunt, Parcarum invidiam cummovent. Quidquid sit, dolenda est hominum ad libros sedentium fors; quippe qui ad tot calamitates nati videntur. Qui studiis & meditationibus non parcit, vitæ minùs parcit. Proinde literatis ut plerumque macies, pallor, stomachi imbecillitas, catarrhus, rheumatismus, nephritis, calculus, podagra, capitis dolor & gravitas, & quod malorum cumulus est, interdum Apoplexia supervenit, fatalis ille studiis simul, & vitæ terminus ac meta.

II.

CUR tam infenso morbo literati sint obnoxii, jam scire cupis, id quidem tibi omnibusque Doctis terrorem incutit, debetque incutere, cum res & tua & ipsorum agatur, caputque spectet ac vitam, fortè etiam inquires, quid proderunt in posterum victus ratio, temperantiæ Leges, si literati qui sanè maximam partem sobrii sunt, & à vitiis hujusmodi periculosum inducentibus affectum plerumque alieni, Apoplexiâ tamen quandoque immò & fortè citius ac sæpius quam cæteri hominum corripantur. At cohibe querulam, non vino semper, non libidinibus tantum, non aleâ solâ, non immodicis corporis laboribus sanitas corrumpitur, sunt etiam & aliæ viæ quibus ipsa frangi potest, quibus vita cessare & animæ sua sede subito dejici valet. At quænam sunt tales causæ, plurimæ quidem præter memoratas & literatis velut peculiæ. Vis eas percurrere, ut iis cognitis, effectus earum faciliùs possint occupari. Primò occuret tibi vita sedentaria, hoc adeò verum est ut rustici & laboriosi numquam ferè Apoplexiâ tententur. Curæ, sollicitudines quibus sæpè sæpiùs anguntur literati ad Apoplexiæ productionem conferunt, his accedunt lucubrationes plerorumque musæorum gravius cælum, candelarum maximè sebatarum, vel crassiorum oleorum fumus necessariò exhaustus, quippe qui caput & pectus opplet, nervoso generi nocet, spiritus inquinat, & sic ad

Apoplexiam disponit. Præterea statim à cibo cogitatio literatis tam usitata, sed minimè tuta; à studiis enim post pastum; spiritus in emporio remanent: proinde chylosis adminiculum subtrahitur. Hinc ejusdem promovendæ causâ nonnulli literati ad spirituosos liquores, spirituumque recreandorum gratiâ ad decoctum caffè & succolatam confugiunt, iisque nimium indulgent; periculosa sanè allucinatio. Liquores spirituosi chylosis opus pervertunt, & alia id genus motum quidem spirituum adaugent, sed eos citiùs discutiunt, undè faciliùs contingere potest Apoplexia, fuit enim à nonnullis Medicis observatum, affectum hunc longè frequentiore esse, ex quo talium potuum cœpit usus esse frequentior. Esto inquiet aliquis, hæc omnia sanitatem depravent, mortemque paulatim accelerent quòd autem subitam valeant accersere Apoplexiam, jam fides abit, redibit tamen, si causas hujus éventus tantisper perpendis: pluribus omisiss duas istas considera. Una ex nimia animi contentione repetitur, quâ quidem spiritus ita dissipantur, vel in cerebro ita retinentur, ut influxus eorum, vel interceptiatur, vel eâ copiâ quâ par est ad functiones obeundas non fiat. Altera verò causa talis est ut amplius obscurum esse nequeat cur frequentius literatos vexet Apoplexia, videlicet organa cerebri in iis propter continuam à spiritibus animalibus tensionem tandem aliquandò deteruntur, juxta illud axioma, agens agendo reparitur. Quare necesse est illa organa subsidere, cumque transmittendo spirituum effluvio cessent esse apta, tum existit illicò functionum animalium cessatio, tum etiam existit Apoplexia.

III.

CAPUT graviorum affectuum sedem esse apud omnes Artis Medicæ peritos est in confesso. Esto sit pars illa corporis longè nobilissima, nobilioribusque, tum corporis, tum mentis functionibus destinata, sit animæ domicilium, sit sensuum tam internorum quàm externorum organum; sit fons spirituum atque emporium; sit deniquè hæc una sola cæterarum omnium partium quasi compendium: nullâ tamen suprâ cæteras, cum de morbis agitur, gaudet prærogativâ, & suos eosque tristissimos! proh dolor; patitur manes. Atque ut ne

per singula discurremus, quis affectus capitis tristior quam qui à Græcis Apoplexia cognominatur à verbo *Ἀπὸ πλῆττι*, à Latinis verò *Syderatio*, vel *Morbus attonitus*; siquidem qui tali corripitur morbo, protinus in terram corruit, velut esset fulmine ictus, in somnum labitur profundissimum, qui non mortis tantum sit imago vera, sed etiam certissimus mortis prodromus à nonnullis nuncupatur? nec immeritò. Nam in Apoplectico sic quasi in mortuo omnes ferè functiones tum mentis tum corporis desinunt; remanet quidem pulsus, superest etiam respiratio: at gemina illa functio tam agrè perficitur, ut Apoplecticum à mortuo vix discernas: hinc spectaculum illud immane, horrendum, ingens, quod oculos animosque adeò percellit, ut antequam ab eo respirare potuerint adstantes, ipsemet æger expiret. Terribilis planè morbus, atque haud scio an illo quidquam terribilius habeat mors, quam Aristoteles dicebat esse omnium terribilium terribilissimum. Infensi sanè hujusce affectus mors est pedissequa & vulgò comes individua: vivat tamen adhuc qui fuerit ictus apoplexiâ; etenim.

*Non aliter stupuit quàm qui Jovis ignibus ictus,
Vivit & est vitæ nescius ipse sua.*

Vivat igitur, imò & suæ vivat conscius vitæ: At cujus vitæ? ejus scilicet quæ vix illi det & vegetare cum plantis propter marcorem, & sentire cum brutis propter paralytin residuam, & discurrere cum hominibus propter aphoniam, balbutiem, subitamque memoriæ debilitatem aut jacluram: uno verbo ejus vitæ quam propter imminensem singulis momentis Apoplexiæ reditum mors insidiatrix suâ falce brevi præcidet. Ita miseris mortalibus sternitur, ut inopina, sic certa leti via. Jam ad aspectum affectus tam stupendi, quàm pronum est indoctæ plebi cohorrescere, tam promptum eruditæ viris, quò illum antevertant inquirere, quâ potissimum in capitis parte sedem ac quasi domicilium constituat Apoplexia. Toti sunt, ut par est, in conspiciendo cerebro, duces illos sequi, ne pigeat. Aperto cranio statim se exhibet moles quædam totam illius cavitatem occupans, duplici investita membranâ cerebrum & cerebellum constituens, duplici moles hæc constat substantiâ, altera coloris est cinericei, quæ corticalis, altera

candidioris, quæ medullaris appellatur, at quantò Deus immortalis, substantia ista artificio constructa est, quantò quàmque exquisitâ arte complicatur; microscopium si adhibeas, deprehendes corticalem substantiam esse acervum innumerabilium glandularum, seu majorum cum recentioribus canaliculorum glomeraminum, figurâ & magnitudine discrepantium, vasisque sanguiferis racematim adhærentium. Substantiam verò medullarem pro maximâ parte constare tubulosis ductibus, qui deinde in fasciculos collecti, tunicisque membranaceis involuti, nervi vocantur. Quis verò nescit utriusque substantiæ usum? proprietates? sanè in corticalis substantiæ glandulis fit sequestratio spirituum animalium, qui nihil aliud sunt quam pars subtilior, mobilior, atque volatilior sanguinis in cerebrum delati per arterias carotides atque vertebrales in plurimos divisas ramos, quorum nonnulli in cerebri substantiam distribuuntur, ut ibi materia spirituosâ in glandulis ad sequestrationem deponatur. Porro spiritus separati in medullari substantiâ excipiuntur, ibique velut in emporio (idcirco hoc nomine donatur substantia medullaris) remanent, donec naturaliter ex cerebello, vel pro animæ nutu ex cerebro in nervos influant ad motiones, sensationesque tam voluntarias quàm involuntarias. Est enim spiritus motus sensûsque autor. Quod si diligentius in cerebrum intuearis, occurrent tibi partes aliæ quas observasse non pœnitebit, nempe cavitates quæ ventriculi cerebri vocantur: corpus callosum nervorum sensoriorum principium, fornix, septum lucidum; imprimisque illa glandula pinealis cui clarissimus Carthesius varios & nobiles quidem assignat usus. At oculatissimorum doctissimorumque Anatomicorum autoritate, rationibus, observationibusque impulsus faciliè crediderim nobiliores mentis functiones è duplici substantiâ de quâ supra, esse repetendas. Quando quidem ex illa prædeunt spiritus quorum ope omnes non solum corporis; sed etiam mentis functiones peraguntur. Post structuram cerebri sic adumbratam videtur jam non esse quod de Apoplexiæ sede Possit ambigi. Nam omissis variis variorum opinionibus; longè verisimilior est eorum sententia, qui in ipsâ cerebri substantiâ tanquam in propriâ sede Apoplexiam constituunt. Cumque illis

illis sic disputare est. Apoplexia ex unanimi consensu est cessatio functionum animalium à denegato spirituum influxu. Atqui spiritus non habent aliud domicilium quam illam duplicem de qua mox, cerebri substantiam; tum quia in eâ cerebri parte separantur, in qua reperiuntur organa ad eorum separationem idonea, ut glandulæ corticales, tum quod ex eâ facilis sit illis in nervos influxus: tum denique quia ex hac substantiâ tubuli nervi oriuntur, ut liquido patet in substantiâ corticali & medullari: undè sequitur utramque substantiam Apoplexiæ sedem esse, non autem spinam medullarem, ut contendunt aliqui Moderni, multominus cerebri ventriculos ut veteribus placuit. Sed hæc non sine grano micæque salis sunt accipiendæ, cum enim sit maximum discrimen inter Apoplexiam fortem & Apoplexiam debilem, par est ut alterius sedes ab alterius sede distinguatur. Quæ debilis est in substantiâ cerebri ipsius, quæ verò fortis non tantum in cerebri, sed etiam in cerebelli substantiâ residet.

Quod si jam quæras quid sit inter utramque discriminis: facilis est responsio. Fortis enim illa dicitur in qua cerebrum & cerebellum simul afficiuntur, unde ægri omni sensu motuque privantur, neque ad has functiones amplius redeunt, at brevi suffocantur abolitâ respiratione, interceptoque pulsu. Debilis vero illa est in qua cerebrum tantummodo afficitur, unde respiratio & pulsus perficiuntur quidem, sed ægrè: hæc autem species non est semper ad mortem, sed plerumque in Paralyfin degenerat.

Ad allatam mox Apoplexiæ differentiam quæ, ut vides, ratione symptomatum instituitur? accidit celebris illa quæ ex ejus causis repetitur, ratione quarum Apoplexia dividitur in sanguineam & humoralem. Utramque adverte, ut post explicatam naturam, sedem & præcipuas Apoplexiæ species ad ejus causas cognoscendas facilius animum applices.

Apoplexia sanguinea est illa quæ ortum suum habet à nimia sanguinis copiâ, nimia ejusdem effervescentiâ, vel ab intempestivâ ejus extravasatione.

Humoralis verò Apoplexia oritur ab aliquo peccantium, vel in quantitate, vel in qualitate vitio. Hæc distinctio tanti est momenti ut, illâ neglectâ, non nisi infelicitè ad Apoplexiæ curationem procedatur.

F

I V.

QUOD spectat ad Apoplexiæ causas, videtur in hoc affectu contingere quod cæteris in rebus usuvenit, ut nimirum causæ sint illius morbi duplices, aliæ proximæ, remotæ aliæ, & hæ quidem vel internæ vel externæ. Sic enim à naturâ sumus comparati, ut corpora non externis tantum vitiis, sed & internis, immò etiam utrisque interdum læduntur. Causa proxima Apoplexiæ est prohibitus spirituum animalium è cerebro per nervos descensus, causa verò remota non est alia quam ipsemet aut sanguis aut humor aliquis, sanguis quidem vel nimia delatus in cerebrum copia, vel in eodem nimis effervescens, aut extravasatus adeò ut cerebri vasa nimis distenta coarctent & comprimant glandulas, ac proinde spirituum animalium sequestrationem impendant, multo facilius si hæc vasa rumpi contingat, quia inde sanguinis stagnatio, cerebri oppletio, aggravatio: inde nulla spirituum secretio, nulla sensatio & motio, uno verbo Apoplexia sanguinea, idem contingere potest ab humoribus lymphaticis, seu crassis seu fluidis. Crassi enim humores tenacesque per corticales glandulas haud faciliè circulantur, adeòque gravant & opplent cerebrum, ut Apoplexiam vel soporosos affectus valeant inducere. Fluidi verò humores majori quantitate in cerebri vasis cumulati & stagnantes substantiam ejus inundant, opprimunt, glandulas obstruunt, proinde spirituum animalium separationem impediunt. Adde quod pus, abscessus, hydatides & variolæ in meningibus, calculi in cerebri substantiâ geniti, Apoplexiam interdum generent. Et hæ sunt causæ internæ hujusce affectus, externæ verò causæ sunt complures. Hoc in numero sunt capitis ictus, cerebri depressio, relicta ab Avis & Proavis quasi hereditaria dispositio; ut in multis Narcoticorum frequentior usus, ut in pluribus inspiratus sulphuris in carbone contenti fumus, ut etiam ætas senilis ob languidas coctiones, tardas secretiones, & sanguinem effæctum ac vapescentem sic enim humores crassiores tenacioresque evadunt quàm ut possint materiam ad spirituum formationem idoneam suppeditare. His omnibus adde

rerum non naturalium abufum, vel intemperiem; talis eſt paluſorum humidorumque habitatio locorum; talis eſt aëris conſtitutio, maxime pluvioſa, auſtrina & hyemalis quæ humores accumulando & fundendo ad Apoplexiam diſponunt: talis eſt immodicus vini aut liquorum ſpirituorum potus: talis alimentorum & aromaticorum immoderatus uſus; item ſomnus longior & intempſtivus præſertim meridianus in non aſſuetis; fluxiones enim movet, corpus enervat, gravat caput, plus juſto humectat & refrigerat: inde cruditates in toto corpore prædominantur: inde ſpirituum animalium torpedio ac grædo. Tales ſunt evacuationes conſuetæ ſtatim ſuppreſſæ, ut ulcera ſubito ſanata: talia denique ſunt animi pathemata varia, ut ira, triftitia, terror & pudor, & alia hujusmodi, quæ ut ſæpè obſervatum eſt Apoplexiam accerſunt.

Porrò quàm variæ ſunt hujus affectûs cauſæ, tam varia ſunt ſigna quæ in hujusce morbi notitiam poſſunt nos deducere. Apoplexiam alia ſanguineam, humoralem alia indicant; nonnulla ſunt utrique communia, adeò variè debet inſtitui morbi præſentis diagnoſis.

Signa communia ſunt ſubita motûs ſenſûſque privatio, inde in terram collapſus, cum difficili reſpiratione immò & ſtertore cumque ſomno præternaturali.

Signa verò propria Apoplexiæ ſanguineæ ſunt color faciei rubicundus, pulſus magnus ac plenus, vaſa colli & faciei ſanguifera valdè turgentia.

Humoralis verò Apoplexiæ ſigna propria ſunt faciei color pallidus, pulſus tardus & parvus. At hæc omnia ſigna paroxiſmum comitantur, adſunt enim alia quandoque paroxiſmum præcedentia, videlicet in Apoplexiâ ſanguineâ plethora, viſcus liberalior, conſuetæ ſanguinis ſuppreſſæ evacuationes. Signa humoralem Apoplexiam præcedentia, ac velut illius prodromi ſunt magno numero, nempe torpor, dolor capitis gravativus, ſegnities, vertigo, ſomnolentia, conſuetæ humorum ſeroſorum per nares aut fauces, vel puris per ulcera evacuatio cohibita. Porrò ſignis illis quibus Apoplexiæ diagnoſis continetur, adjungere potes illa quæ diſtinctiva nominantur; quamvis enim quandam cum aliis ſoporosis affectibus affinitatem habeat

Apoplexia, magno tamen differt ab illis intervallo, & quidem differt a Lethargo, quia Lethargus sensim & cum febre corripit. A caro discipat, quia in caro aëri vellicati sensunt, vocati oculos aperiunt & audiunt; Apoplectici verò nullatenus. A Catalepsi distinguitur, quia Cataleptici in eodem statu in quo fuere correpti remanent, at Apoplectici in terram semper corruunt. A syncope discernitur, quia in syncope pulsus ablati videtur, sed observatur in Apoplexiâ. Suffocationi uterinæ dissimilis est, quod in hac color faciei admodum mutetur, at in Apoplexiâ præsertim si sanguinea fuerit, subindè magis vividus apparet. Tandem verò à catharro suffocativo internoscitur, quia in illo sensus motusque sicut in Apoplexiâ non aboletur. Quod si jam habitâ Apoplexiæ per diagnosi sufficienti cognitione, ac prognosi te convertas, quam verò & qualem institui posse de hoc affectu existimandum est. Sanè si Hypocratem audias, nonnisi periculosa prognosis potest institui, cumque in id Divinus Senex plurimis in locis indicat, tum maximè in *Aphorismo 42. sect. 2.* ubi sic loquitur. *Apoplexiam fortem impossibile est solvere, debilem verò non facile.*

V.

INQUIRIS nunc de Apoplexiæ curatione, quo nomine debilem tantum intellige, fortis enim, neque naturâ, neque arte curatur, Teste Medicinæ Oraculo. Quare ad apoplecticum vocatus statim prognosi instituas, ne artituz vel tuo nomini, si parum cautè processeris, imprudens inuras maculam. Deindè post prognostica instituta, cuncta remedia potentiora ipsamet adhibe. Etenim si unquam Hypocratis effatum valuit, maximè in Apoplexiâ locum habere debet, extrema extremis. Jam quod caput est, curationem duplici modo spectandam esse scias, nimirum prout in paroxismo vel extra paroxysmum fuerit ægrotus, aliter ad Apoplexiæ sanguineæ, aliter ad humoralis curationem videtur esse procedendum: ac primoquidem ubi sanguineum hunc affectum deprehenderis, illicò. venæ sectiones præscribe, videlicet ut vasa depleantur, ut sanguinis effervescencia compescatur, ut suum facilius sanguis perficiat circuitum. Idcirco remedia massam

sanguineam exagitantia, nullatenus tunc sunt suadenda. Tales sunt spiritus & sales volatiles quos ad Apoplexiam depellendam in vasa ingerere nefas esse dicit Clarissimus Pitcarn. Quod quidem de sanguineâ non autem de humoralis aperte significat laudatus Autor: cum enim statim subjungat hæc verba, nisi id postulet sanguis viscidus, sicut reverâ postulat in Apoplexiâ humoralis, quæ ab humoribus potissimum viscidis & tenacibus ortum suum debet. Quod si humoralem Apoplexiam esse deprehendas, tunc totam spirituum saliumque volatilium supellestem adhibeas, velut cornu cervi, eboris, viperae, & alia id genus, ut oleum cinamomi, theriacam veterem, aquam Melissæ, quæ torpidos valent suscitare spiritus, adeoque illos in pristinam vindicare libertatem. Mirum quàm ad hoc confert spiritus volatilis salis ammoniaci, non modò temporibus admotus, naribus insufflatus, sed etiam cum idoneo vehiculo, velut aquâ salviæ beronicæ, ore exceptus, præ cæteris remediis palmam præripit, & in hoc affectu omnes ferè indicationes adimplet. Quid plura non negligenda sunt emetica & enémata fortiora, videlicet cum vino emetico. Quod si satis non succedant hæc remedia è fonte pharmaceutico desumpta: prodeant enim verò, per me licet, prodeant è fonte chirurgico præsidia, applicentur cucurbitulae scarificatae spinæ dorsi, immò & occipiti, admoveatur temporibus vasisque hæmorroidalibus.

Non missura cutem nisi plena cruoris hirudo.

Neque verò sola res hinc agitur Medicorum, pars curationis aliqua circumstantibus est committenda, aures ægri continuis clamoribus implenda, proprio nomine, altâ voce, plenis buccis illum appellent, sic fiet ut spiritus animales facilius motui consueto inserviant, faciliusque in nervos influant. Dies nos deficeret, si quæ ab autoribus præscribuntur remedia perlustrare omnia animus esset. His omisissis præocupandæ atque antevergendæ Apoplexiæ methodum intueamur. Cujus quidem methodi tantò quisque debet esse studiosior, quantò certius est perniciosus hunc affectum adeò formidandum esse, ut qui semel eo fuerit correptus, non solùm paralyti, memoriæ debilitare vel aphoniâ soleat affici, verùm etiam quod funestius

est, in hunc recidat morbum, nisi optimo regimine id præcaveat & summo opere ea omnia quæ huic affectui præbent occasionem effugiat. Ad præcavendam igitur Apoplexiam sanguineam nihil utiliùs est venæ sectione subinde celebratâ, fugienda imprimis crapula, liquorum spirituosorum abusus tanquam aliquod angue pejus est evitandus. Ad Apoplexiam verò humoralem præcavendam, purgationes ex intervallo institutæ conferunt idèd maxime quia causas morbi remonent, & effectus emendant, exercitia moderata profunt, somno longo, maxime meridiano, non secùs ac immodicis vigiliis est abstinendum, aër humidus & paludosus est fugiendus; caput contra injurias hybernas muniendum. Verùm nulla te magis affectus iste potest anteverti aut corrigi quam tempestivo aquarum thermalium Borboniensium, atque methodico usu, certè à paralyfi si quæ residua est post Apoplexiam, liberat, paroxysmos alios præoccupat, uno verbo tutiùs citiùs jucundiùsque remedium in hoc affectu præcavendo nullum potest adhiberi. *Ergo Literatis Apoplexia Obnoxiiis Aqua Thermales Borbonienses.*

QUÆSTIO MEDICA.

An Paralyfi Therma Borbonienses.

I

HUMANUM corpus dum valet, ritèque suo fungitur officio; absolutissimum quidem supremi rerum Conditoris opus, naturæ miraculum, universi epitome, aliisque titulis insignitur, at si forte laborat idem, quam multis infamari solet apellationibus, quam verum illud Poëtæ, *pulvis umbra sumus*, Sanitas videlicet summa humanæ felicitatis est felicitas; morbus verò summa humanæ miseriæ miseria. Utriusque vim otiosè mirari quid attinet? siste parumper in contemplatione causarum utriusque efficientium? quid igitur sanitatem? quid morbum efficit? in motum & sensum oculos intende? nec aberrabis à vero si hoc quasi

pede duplici sanitatem ac morbum metiri tibi contrigerit. Motu quasi cardine tota vertitur vita, cumque illo hæc ita conjuncta est, ut vivere idem ferè sonet, ac se movere. Unde primum vitæ indicium ? à motu. Unde primum moris signum ? à cessatione motus. Aded verum est quod aiebat Philosophorum Princeps, rerum naturalium vitam in ipso motu contineri. At vita quid proderit ipsa, nisi sana ? sensum igitur motui conjunge, motus enim & sensus præcipuæ sunt humani corporis functiones : ab earum integritate sanitas : ab earumdem vitio morbus. Si deficiat alterutrâ, vix homo vivit ; si utraque, hunc potius stipitem quam corpus vivens dixeris ; laud absimilem simulachris de quibus Vates Reginus cecinit, pedes habent & non ambulant, manus habent & non palpant : atque hæc est hominis paralytici conditio, quâ tristiùs nihil, nihil luctuosius potest excogitari : quippe is affectus cum denegatum vel interceptum spirituum animalium à quibus functiones perficiuntur omnes, in partes nerveas influxum præsuponat, nihil aliud jam relinquere videtur Paralytico, nisi ut cadaveris instar inter homines habeatur.

II

CUM igitur spirituum animalium ratio propè unica habenda sit in affectu Paralytico ; statim observa quam illorum ideam habere debeas : spiritus animales veluti radios solis in microcosmo concipias, qui si deficiant, humana machina languescit, brevique dissolvitur. Solis accensu, ejusque radiorum influxu, quid quotidie non efficitur in hac rerum universitate. Tellus fovetur ; superficies ejus ad hilaritatem quasi componitur, prata rident, totaque natura novam induit formam. At ubi sol obscurari cernitur, radiorumque influxus inhiberi ; tum terra tetrâ offusa tenebris, ad mœrorem & tristitiam apparet pullata. Atque hoc ferè est quod in microcosmo contingit : dum enim spirituum animalium sit influxus, corpus tunc animatur.

Spiritus intus alis, totamque infusa per artus.

Mens agitat mælem

At ubi denegatur spirituum irradiatio, membra flaccet.

cunt, torpent, omni prorsus inepta motui, jam si spiritus animales id sint in homine quod radii solares in orbe: Quid mirum quod sapientissimo providentiæ consilio factum sit, ut sicut in editiore cælo sol positus est in unversi subsidium, sic spirituum animalium emporium in supremâ corporis parte sit positum, ut inferiores facilius irradiant spiritus, utpotè præcipua Arcis Palladis subsidia. Cæterùm ita mobiles & tam agiles sunt spiritus animales, ut vel levânimæ nutui statim obsequantur, Eorum materia ita subtilis, ut oculorum aciem effugiat, at licet sub sensus non cadant spiritus, nihil tamen de illorum certitudine detrahât exilitas. Per tubulos nerveos cerebro, cerebello & medulari spinæ ortum debentes, sic quasi per canales jugiter in partes influunt ac refluunt; si quid verò influxum illum ac refluxum impediatur tunc intercepta distributio, ac proinde nervus laxatur, vivida musculorum vis elanguescit, fibrarum nervearum quæ solæ motûs & sensûs organa sunt: elater atteritur; hinc motûs sensûsque privatio; hinc Paralysis. Porro cum nervi alii sint motorii, sensorii alii: hoc posito discrimine certam ac compendiarîam habes viam ad explicandum Phænomenon, quod non leve Medicis in hoc affectu facessere solet negotium. Puta cur sensus pereunte motu quandoque remaneat, & vice versâ cur pereunte sensu, superstes sit motus. Ratio autem hæc impromptu est: nempe quod hi vel illi obstruantur vel afficiantur nervi. Spiritus quidem animales motum aut sensum indiscriminatim valent efficere, sed pro functionum diversitate ad diversa per quæ spiritus subministrantur recurrendum est organa: atque ut ad proprias functiones dantur nervi optici, olfactorii, acoustici, & sic ad sensationes sensorii & ad motum motorii nervi requiruntur. Verùm quia partes absque membranâ vix concipere est; hinc longè difficilior perit sensus quàm motus, adde quod copiosior spirituum influxus ad motionem quàm ad sensationem requiratur.

Itaque in hoc affectu sensus deficit, cum membranæ; motus verò cum musculi: uterque autem cum utraque hæc afficiuntur organa.

Atque

III.

ATQUE ut ad propositum accedas propius, pronum est statuere in explicato motus & sensus defectu, eoque vel unum vel plures corporis partes urgente, situm esse affectum illum de quo disputatur. De quo quidem si quaestio est, quid nominis? Paralyfin Greci vocant, Latini verò resolutionem. Si verò quaestio est, quid rei? praternaturalis partium nervearum laxitas audit: sed quia nervearum partium elater; vel duntaxat interdum minuitur, vel penitus interdum aboletur: hinc varia Paralyseos discrimina. Jam verò si motus pariter & sensus à nervearum fibrarum resolutione pereunt; tunc perfecta Paralyfis dicitur: imperfecta verò si tantum deficiat alteruter. Neque hoc satis: alias enim adhuc differentias patitur Paralyfis: siquidem cum omnes sensus externi, simulque motus omnes voluntarii pereunt: tunc universalis dicitur Paralyfis, & merito cum Apoplexiâ confunditur, cum autem resolutio quibusdam sit duntaxat in partibus; tunc particularis est Paralyfis cujus quidem variae recensentur species, scilicet pro resolutarum partium varietate; ac proinde Paralyfis, alia est oculorum alia linguæ, oris, brachii, manus, cruris, pedis, &c. Neque velim existimes partes corporis internas ab teterrimo hoc affectu semper esse intactas, non parcat, mihi crede; ventriculo non intestinis, non sphincteriani, & vesicæ, suâ enim quoque Paralyfi partes illæ interdum laborant. Quin etiam cor ipsum in morte repentina, qualis illa solet esse, cujus manifesta causa apparet nulla, suam quoque pati Paralyfin, censendum est. De Hemiplegiâ & Paraplegiâ quæ suos Apoplexiæ natales debent; dubitat nemo quin ad particularis Paralyfis species sint revocandæ. Hæc enim contingit dum illaso capite subjectæ partes reliquæ relaxantur, illa verò dum corpus mediâ sui parte, putà alterutro brachio ac crure ex eodem latere illi respondente resolvitur, scio quidem à nonnullis defendi affectus illos esse peculiares & à Paralyfi diversos, at quâ ratione defendunt, non video satis: quandoquidem hi affectus diversas non agnoscant causas, neque diversam à Paralyfi requirant medelam.

G

Ut ut sit , cave ne oris distortionem à Paralyfi relictam cum eâ quæ ex convulsione est , temerè confundas. Magnum enim est Paralyticam inter & convulsam partem , discrimen , in Paralyfi , sana pars ægram trahit , contra in spasmo pars ægra sanam adducit , præterea pars Paralytica mollis est , atque flaccida , convulsa verò rigida firmiterque contracta.

Hæc de Paralyseos differentiis sufficiant. Mitto Paralysin illam quam Vuillifius statuit calidam seu biliosam utpotè rarissimam ac vix ac ne vix quidem satis observatam.

Mitto pariter illam quam apud Cælium Aurelium memorat Erasistratus , quamque , quia vix reperire licet ; Paradoxum appellat : in quâ videlicet ambulantes ita repente sistuntur ut ambulare non valeant , tùm iidem illi antea immoti , postea ruptis quasi vinculis sinuntur ambulare quod quidem si ita est ut memorat , accidere dixeris , à flatibus qui sic musculos distendunt , ut brevi temporis spatio , illis uti minimè liceat ; sed hæc omitto. Tu , dùm ad alia propero , observa quænam sit Paralyseos diagnosi. Manifesta illa est in ipsâ corporis ad motum vel sensum , aut etiam ad utrumque impotentia.

IV.

PRIUSQUAM ad tam gravis affectûs curationem te accingas , causas ejus diligenter investigare operæ præstium est ; nam

Ignoti nulla est curatio morbi.

Itaque sedulo inquire statim utrùm hic affectus à vitio interno , an ab externo prodeat : pro causarum enim varietate , curatio est varienda , proximam Paralysis causam à duplici fonte repetes , videlicet ex aliquo spirituum animalium & partium nervearum vitio , putà ex spirituum penuriâ vel debilitate , ex viarum obstructione , compressione , vel continui solutione. Remotam verò causam si quæras , non una sed plurimæ obviæ tibi erunt , inter quas temperamentum frigidum humidum primas tenet , sicut ætas senilis , tempestas frigida , humida & pluviosa , at humores frigidi crudique quantam habeant vim ad affectum hunc inducendum , si non docuisset Hypocrates ipsa demonstrat

Adagii celebritas , confirmaret rationis autoritas , frigida nervis inimica. Quis enim neget humectatione & refrigeratione nimia fibras & tendines resolvi, atque ita Paralyfin induci? Quare senes & infantes semi-Paralyticos scite vocat Etmuler , quoniam infantibus , inquit , fibræ & tendines copioso rore nutritio irroratæ, laxæ & flaccidæ sunt , & propter deficient robur movendis membris sunt impares: in Senibus verò , exhausto rore nutritio , succedit sæpè sæpius aquositas serosa , aut alia similis quæ laxando fibras & tendines , reddit illos semi-Paralyticos. Eodem recidit quod observatum est à multis, lintea madida diutius collo gestata nervos laxare , & in partes influxum spirituum prohibere , ac proinde Paralyfin inducere.

Præter causas remotas hæcenus recensitas ; occurrunt etiam innumeræ : putà nimia sanguinis jactura , narcotica medicamenta , & vapores narcotici , halitus è mercurio elevati , qui enim mercurium sæpe contractant , sæpius in Paralyfin incidunt , vinum copiosius eporum Bacchi nutritios reddit huic morbo mirum quantum obnoxios : eidemque sunt affines satis homines quibus tumores nervis adjacentes sunt nervorum præcisio , & vertebrarum luxatio. Quin etiam ad hunc disponunt affectum res quas vocant non naturales , ut alimenta crassa , frigida flatuosa , somnus immodicus , vita otiosa ac sedentaria , consuetæ ejusdem evacuationis suppressio , uno verbo humorum in musculosas nerveasque partes metastasis , perinde ac nimia humorum in nervos delatorum , impactorum , viamque spiritibus præcludentium visciditas & copia. His adde curas , animi pathemata , eaque omnia quæ transpirationem prohibent , si enim hæc minus quam par est , bene peragitur , necessum est nerveas partes inquinatis inebriari humoribus , unde flaccidiores fiunt & laxiores , adeoque earum imminuto vel abolito elatere ad motum & sensum ineptæ redduntur. Quænam in Paralyfi prognosis sit instituenda ? inquiris ; accipe sis , torpor & stupor , paresis seu mollificatio quæ à nonnullis minor Paralyfis vocantur , resolutionis prodromi sunt. Particularis Paralyfis universalem portendit. Periculosa censeatur resolutio Apoplexiam consecuta

hancque nisi citò succuratur, illa facilè & quasi è vestigiò revocat. Apoplexiæ debilis pedissequam esse dixeris Paralyfin, adeò individua illius comes est : adeò periculosa : at nemo negaverit illam esse periculosam, sive ætati senili, sive etiam cuilibet alteri, dùm frigiditas & atrophia resolutis in partibus observatur. Quod si valetudinis propè desperatæ ægrique tantum non conclamati, signa illa sint, non desunt alia quibus ad benè sperandum uti tibi liceat. Siquidem dùm tremor Paralyfi supervenit, tunc benè licet ominari de affectu recenti, bonum etiam accipias in omen, si pars Paralytica calida fuerit, si fornicationis sensus percipiatur, tunc enim spiritus in partes nerveas prius obstructas influxum sibi moliri credas, undè spes motûs redituri : denique boni est ominis alvi fluxus aut febris superveniens, sæpius enim contingit ut duplici illâ viâ Paralipsis fuerit fœliciter soluta.

V.

QUÆ cura debeatur Paralysi, obscurum esse non potest, si modò quæ diximus attentè recolās. Sensûs motûsque redditum cupis, de spirituum animalium influxu promovendo satage, quo videlicet musculorum vis suscitetur, & fibrarum elater restituitur, in quo sanè attendenda est diligenter ipsa ut ita dicam Paralyfis ætas : aliam enim recens ac nova, aliam inveterata, & quasi jam radicata Paralyfis medelam postulat. Venæsectio quæ laudabilem ab initio morbi locum obtinet, eodem inveterato suspecta videtur, hanc sanè chronicis in affectibus parùm aut nullatèus prodesse compertum est : atque id in Paralyfi eò certius est, quòd partes spiritibus adeòque viribus depauperatæ hanc innoxie ferre nequeant evacuationem, quâ Paralyticorum vires jam angustos intrà limites contentæ magis ac magis debilitantur. Apagesis igitur venæsectionem, ubi morbus altas egerit radices, quia vires potius quàm morbum infringit : nisi fortè ratione evidentis plethoræ celebranda veniret. Sed ut morbi illius curatio clariùs appareat, distingue illius tempora. Ineunte morbo poriones emeticæ & catharticæ quidus humor morbificus excussus faciliùs eliminatur, fœliciter solent usurpari : neque negligenda sunt topica, putà frictiones, fofus ex aqua vitæ, Reginæ Hunga-

riæ, vel ex decocto cephalico, linimenta verò cum axungis taxi, cati, vulpis, anseris &c. solito parata quæ poros obstruunt non ita probantur, nisi commixta cum oleis penetrantibus & resolventibus, velut aromaticis, vel cum decoctis cephalicis herbis, ut sunt betonica, salvia, lavendula, ros marinus, primula veris, baccæ juniperi, & folia lauri. Quis non videt balsamum ex his omnibus compositum vel peruvianum magno esse adversus hunc morbum subsidio. Singulare quidem tibi videbitur remedium à Celso inventum, sed tamen à pluribus Medicis approbatum, videlicet partis resolutæ viridibus urticis castio. Jam verò si Paralyseos inveteratæ curationem assequi tentas, res prorsus ardua, nec quâlibet anni tempestate suscipiendâ: vix enim tempore brumali tibi succedet, cum perspiratio tunc omnino ægrè fiat, ac multominus sudor elici possit, quem sanè ad hujus affectûs extirpationem, usque adeo necessarium esse diuturna docuit experientia, ut præcipua salutis spes in sudoriferis sit hæcenus constituta. Interim ad rerum non naturalium usum diligenter est attendendum, sedulo cavendum, ne à frigore externo incautiùs admissio pori constipentur, insensibilis transpiratio sistatur: idcirco in locis moderatè calidis Paralyticos contineas, eupeptum sed parcum iis consule victum, somnum prolixiorē prohibe, utque felix esse possit remediorum eventus, summa quies animi imperanda. Quod si paralyticos memineris etiam pravorum indigenâ humorum minerâ non esse vacuos propter languidas coctiones, jubebis quoque illos uti catharticis enematibusque identidem repetitis quibus humores illi amendantur: sic etiam sic ut natura quæ in illis solet esse pigra, & officii quandoque immemor tempestivè stimuletur, videturque periculum satis in hac re commune, ne corpus excrementis repletum curationem retardet. At oleum & operam perdis nisi ad sudorifera proram vertas tuam; omnem enim implent paginam, totumque absolvunt opus in hoc affectu extirpando: horum viribus cum plurimi morbi chronici nullis antea remediis superabiles sensim victi cesserunt, tum vel maximè Paralysis feliciter evanuit. Neque verò audiendi sunt qui rejectis speritisque dia-phoreticis diuturna suadent, hæc ratione ducti quod cum per

sudores tenuibus evacuatis quæ crassiora sunt, ea magis incallescant, immò etiam & crassiora reddantur, ac proinde ad motum & evacuationem difficiliora, diureticis opus esse videatur ad ea facilius educenda. At esto in morbis quorum causa primis in viis hæret diaphoreticorum intempestivo usu, id incommodi contingere posse: in Paralyti tamen nullum habet locum, quippè cum ejus causa in ambitu corporis sæpè sæpius existat, quomodò & quæso ad utinæ vias deferri iisque eliminari poterit: cave tamen ea ne adhibeas quæ sudores citius potentiùsque movere solent: ita enim sanguinem attenuant, ejusque serum ita absumunt: ut iis imprudenter adhibitis nihil ferè amplius in vasis, nisi terrena crassaque materia remaneat, unde circulationis segnities, materiæ secretionum defectus, palpitationes, & certus corporis suo defraudati genio marcor: sed præmissis præmittendis mitiora præscribe sudorifera, qualia sunt salsaparillæ, radicis Chinæ decocta, quæ blandè massam sanguineam agitando, heterogeneas ejus partes ad ambitum corporis amandant, earumque evacuationem meatibus apertis idoneè moliuntur.

Sed quid immoremur? ad borbonienses thermas tanquam ad sacram confugiamus anchoram. Tacitis ac lentis illæ quidem sed certis prorsus ac securis armis hostem debellabunt. Exemplo sit hemiplexia quæ licet efficaciorum vim remedium omnem eludere soleat, benignis tamen harumce thermarum virtutibus cedere nescit. Quid in aliis Paralyseos speciebus non est ab his aquis sperandum? epotæ sanguinique transmissæ, viis illis quas primas vocamus expurgatis, huic fluiditatem conciliant, & versùs corporis ambitum pravos propellunt humores poris eliminandos, exteriùs verò adhibita, tum balneo, tum vel maxime stillicidio omnibus aliis præstant auxiliis, nec mirùm; cùm enim penetrantibus tenuissimisque constant thermales aquæ particulis necessum est eas super affectam partem per irrigationem deciduas cutis repagula reserate, humores impactos & hærentes attenuare, dissolvere & sudores elicere. Hinc fibrarum nervearum causâ morbifica expeditarum elater restituitur motusque tandem ac sensus quorum cessatione constituitur Paralysis, feliciter quasi postliminio revocantur. *Ergo Paralysis Therma Borbonienses.*

QUÆSTIO MEDICA.

*An lasæ Chylæ Aquarum Thermalium Borboniensium
potus.*

I.

QUIBUS fovenda esset vita , iisdem destruitur , tanta nunc est hominum perversitas , ut in perniciem meliora vertantur velut infinita propemodum singulari Divinæ Providentiæ concessa nobis alimenta. Verum quò salubrior est ciborum usus ; eò etiam perniciosior abusus. Cupiditatibus semper servimus , libido juventutem corrumpit ; virilitatem vexat ambitio ; angit senectutem avaritia ; sic trahit sua quemque voluptas. At intemperantia omnes & ætates & conditiones lacerat ; unica duntaxat nascendi ratio datur. An plurima leto patet via , is suffocetur in aquis , iste ædificii ruinâ apprimatur , alius torreatur igne , gladio , ferro interficiatur alter , gula ipsa sola plus occidet quàm gladius , cunctaque lethifera , quæ quidem ? quod mirum est , omni Marte homo conatur eludere , dum ab intemperantiâ quasi securus per eandem præceps ruit in interitum , adeò invaluit intemperantiâ , ipsam verò coercere hic labor , hoc opus est , licet Medicorum Nutrix dicatur , ea tamen ab ipsismet quasi plerorumque morborum causa semper increpabitur.

Ad generaliores quæ morborum statuuntur , causas , attende quæso , videlicet ad aëris inclementiam , pravam corporis conformationem & errorem in victu ; vix & duodecim morbis , unum prioribus hisce causis adscripseris , cum omnes serè pravæ diætæ imputare licebit : reverâ aëris inclementia per rarò nos afficit , quosdam tantummodò debili vel malè conformato corpore affictos videre est - at in victu plerique committunt errores , ita ut morbificarum causarum feracior jure meritò existimatur ; & in eo magis redarguendus homo ? aëris enim inclementiam (si fortè irrepit) vix potest evitare , si

naturæ viribus, atque dotibus non sit ornatus, dolenda fors ejus; verùm intemperantiam cùm fugere deberet, ejusdem mancipium fit, tunc omnem in se transferat culpam, eamque luat, necesse est.

O illum fortunatum nimis qui paucis simplicibusque contentus eduliis saluberrimè vitam agit, & iis quos non est meritus, morbis minimè laborans, mortem quam nec cupit, nec timet, placidè præstolatur: interim dum vivit, dies super dies adjiciens, & spe & usurâ gaudet vitæ beatioris. Neque solam longævitatē sobrietas efficit, verùm & alios multò majoris præstii fructus pollicetur. Audi Divum Augustinum, sobrietas est recti judicii tenax, memoriæ recordationisque inseparabilis sapientia, secretorum custos, arcani velamen, lectionum & doctrinæ capax, studiorum & artium bonarum pariter & Magistra ingeniorum. Sic per sobrietatem semet beare licet unicuique. Sic plerique avertentur affectus.

Inter pravos tot affectus, qui suum intemperantiæ debent ortum, læsa Chylosis choream ducet, cunctisque serè aliis ansam præbebit. Juxtà vulgare axioma, vitium primæ coctionis non corrigitur in secundâ, multò minùs in tertiâ; improbus enim Chylus, pravam diathesim suam sanguini impertitur, sanguis inquinato Chylo saturatus pravam secretionibus materiam suppeditat, massaque sanguinea pravis inebriata succis, iniquum istud fœdus respuens, pro variâ pravorum succorum indole, mox lento, mox præpropere gradu procedet, mox coagulationis, mox dissolutionis maculâ inuretur. Partes verò solidæ vitiosis nutritæ succis ab acrioribus marcescent, vel tumidæ crassioribus, secretionibus efficiendis impares evadent. Hinc animalis œconomia pessum itura est, nisi restituatur Chylosis. Quemadmodum est sanitatis fautrix dum ritè fit; sic dum malè perficitur nutritrix sit ægritudinis; at quia lento passu functiones lædit, inde minùs formidolosa videtur, huicque tardiùs medela adhibetur, altas verò ubi egit radices ægrè profligatur, innumeros ante, quos vocant chronicos, affectus paritura.

Quæ

II.

QUÆ nutritionem efficiunt functiones, primum humano in corpore locum sibi vindicant, quia à nutritione est individui conservatio, vitæque brevi deficeret, nisi cibis assumptis subindè fieret reparatio partium quæ exercitiis, vigiliis maxime verò insensibili transpiratione continuo dissipantur. Porro triplex nutritioni famulatur actio, nempe Chylosis hæmatosis & omōiosis.

Inter eas Chylosis primaria est; de causis ejus ita discrepant auctores, ut nulla quæstio in Physiologiâ magis unquam agitata fuerit; ita mundus regitur opinionibus. Alii calorem vel facultatem concoctricem, alii fermentationem, triturationem alii; hi extractionem, elixationem illi: nec desunt qui putrefactionem admittant. Verum tres potissimum florere sententiæ, videlicet Galenicorum, Mechanicorum & Chymicorum de iis pauca: age dum? Galenicorum opinio quæ calorem vel facultatem concoctricem pro Chyloseos causâ statuit propter summam Galeni auctoritatem diu viguit, atque tantummodò obsolevit, ex quo Neoterici antiquitatis jugum excusserunt, rati solum calorem Chylosi perficiendæ imparem esse, concoctricemque facultatem velut chimæram rectè pronunciarunt. Etenim quo pacto pisces qui cuncta inter animantia optimè digerunt, chylicare valerent, quippè qui frigidum sanguinem, frigidum proindè ventriculum habent, omnem verò calorem cujuscumque partis à calore sanguinis procedere quis ibit inficias. Quomodò Melancholici felici gaudentes appetitu, idè voraces & famelici dicti, frigido tamen ex ipsismet Galenicis temperamento donati, digestionem possent efficere. Quid plura? calido præditi temperamento, æstuantiumque regionum Incolæ, faciliùs citiùsque cibos essent concocturi si calor Chyloseos causa foret, verum cum contrarium observetur, calorem Chylosi perficiendæ haud sufficere fateantur. Sed concoctricem obrudant facultatem, futile prorsus effugium! ubi primum ex partium structurâ & mechanismo functiones explari potuerunt; missæ fuerunt facultates nunquam revocandæ.

Minùs ne risum moveret facultatis imaginariæ amator, quàm

H

qui in horologio facultatem horarum indicativam, à ponderibus, rotulis, acu, cæterisque à quibus componitur horologium, diversam, fingeret. Quoniam omnes corporis functiones partium solidarum fluidarumque ministerio subtrac-
tis facultatibus ut in automatis, mechanicè possunt expli-
cari, quorsum supponamus rationis entia. Vindicatur quidem
ab hoc vitio sententia Mechanicorum, nihil supponens quod
reipsa humanà in machinà non existat, singulisque palmam
præiperet si graves contrà eam propositas objectiones diluere
valeret. Chylosin per triturationem fieri docent, quâ nihil
aliud intelligere est quàm ciborum divisionem, attritionem,
feu comminutionem à motu tunicarum ventriculi, quem oc-
cillatorium viscus ad cibos triturandos statuunt; idque pluri-
mis plausibilibusque ratiociniis probare conantur. Nam 1°. Na-
turam suis in operationibus uniformem semper simplici gau-
dere Mechanismo verisimile est. Nullus autem tritu simplicior
datur Mechanismus, super est igitur ut natura in obeundis
functionibus suis, tritum adhibeat. 2°. Præterea tritus cunctas
corporis functiones dilucidè exponit. 3°. Organa tritus ejus-
que agentia in corpore tam sentibilia sunt, ut ejus existentia
negari non possit; enim verò tria, ut inquirunt, ad tritum
concurrunt, liquor diluens, vas coercens & vis conterens, hæc
omnia in corpore adsunt, tritus quidem incipit in ore liquo-
ris diluentis, id est salivæ dentium que ministerio; augetur in
ventriculo, in quo alimenta subiguntur, atteruntur pultaceum-
que in liquorem rediguntur, tunicarum cibos continuò agen-
tium auxilio velut à vase coercente: tandem in intestinis ela-
boratur, diaphragmate, hepate, abominisque musculis tam
quam vi conterente undequaque comprimantibus. 4°. Venti-
culi structura tritui favet quam maximè; est enim ventricu-
lus quasi sacculus quidam membranaceus multiplici fibrarum
ordine instructus, quæ tot obtinent nervos quot musculi va-
lidiores; idcirco hæ fibræ musculosæ functiones musculorum
obeunt, cibos proinde conterere, dividere possunt, quod etiam
confirmare contendunt ex clavium vel metallorum in ventri-
culum fortè illapsorum lævigazione. Hæc omnia sanè ingeniosa
sunt, nequè Mechanicis debita laus detrahenda, quod enim

ventriculi motum ad Chylosis elaborationem conferat jam dudum est in confesso, nihilominus tritus pro solâ genuinâque Chyloseos causâ non videtur admittendus, cum gravissimas patiatur difficultates. Jam primò inter agens & patiens justam debere esse proportionem docet axioma; quânam verò reperitur inter debilem ventriculi tunicam & alimenta subindè solida, ut ossa cartilaginea & legumina; inter insensibilem stomachi motum, & ciborum dissolutionem adeò perfectam, ut organa magis conterentia eam æquè citò producere vix valerent. 2°. Simplex tritus transmutationem alimentorum ad nutritionem necessariam perficere nequit. 3°. Ventriculi nostri structura demonstrat hoc viscus triturationi minùs esse destinatum, utpotè longè abssimile ventriculo ruminantium. 4°. Diaphragma & abdominis muscoli ad triturationem non inserviunt, sed alios prorsus usus obtinent, videlicet ad pectoris dilationem, respirationem. 5°. Fames tum naturalis tum præternaturalis in hac hypothesi vix explicatur, maximè verò pica quæ longe probabilius à fermentorum vitio & diversitate repetitur. 6°. Digestio hydropicorum & gravidarum per tritum explicari nequit, licet mechanici contendant fibrarum elaterem eò magis augeri quò magis extenditur fibra, quod in fibris hydropicorum gravidarum que contingit. At ex his sequeretur fibras hydropicorum gravidarumque majorem exercentes nifum, faciliùs triturare posse, quod experientiæ refragatur. 7°. In trituratione facilè non explicatur quare fames intensior sit hieme, digestioque felicior, scio equidem quod id ab auctâ musculari vi & à majori tunc temporis omnium musculorum robore & impetu ventriculi abdominisque comprimentis fieri doceant, hoc tamen facilè non crediderim; quia fibræ hiemali frigore torpentes ad contractionem minùs aptæ videntur, undè minor vis muscularis. Si addant majorem esse liquidorum in musculos hieme influentium quàm æstate molem, adeòque majorem vim, in promptu est quod respondeam; quamvis enim in ascite major sit liquidorum in abdominis musculos moles, proindè non melius perficitur digestio. 8°. Non benè constat quomodo nutritio fieri posset si Chylosis à trituratione proveniret; quia finis triturationis est alkoolisatio liquidorum, verùm si liquida

alkoolifarentur nutritioni inepta evaderent, quia neque adjungi, neque coherere possent in locis deperditionem passis.

III.

PER fermentationem quâ cibi mutantur in Chylum, noli intelligere magnam notabilemque effervescentiam, velut chemicis in operationibus per salium heterogeneorum commixtionem observare est; sed blandum dumtaxat motum seu levem à gastrico excitatam agitationem, succo, quo cibi imprægnati insensibilem suscipiunt fermentationem & in materiam quamdam albam, Chylum vocatam, rediguntur adjuvante motu peristaltico, non secus ac leni quodam ventriculi adjacentiumque partium calore. Proinde primaria chylosteos causa in fermentatione statuenda est, cujus agentia, succus salivialis, gastricus, pancreaticus & biliosus, dicuntur, officina verò ventriculus; materia: cibi; finis proximus: præparatio cibi; remotus tandem: corporis nutritio individuique conservatio.

In ore Chylosis inchoatur, sed elaboratur in ventriculo, atque in intestinis perficitur, cibi enim ore assumpti, salivâ imbuti, primam subeunt dissolutionem, si solidi sint dentibus anterioribus inciduntur, posterioribus confringuntur, deinde huc & illuc voluti linguæ Pharyngisque musculorum ope deglutiantur ac in ventriculum protruduntur, cujus succo imprægnati, ejusque motu commixti blandè fermentescunt, & ab ejusdemfermento minutas dividuntur in particulas, donec dissolvantur, & in chylum convertantur, Chylus sic confectus per dextrum ventriculi orificium seu pylorum vermiculari motu in intestina tenuia deferitur, in quibus bilioso pancreaticoque succo diluitur, fluidior redditur, ultimamque subit mutationem, pars ejus purior lacteas venas ingreditur, feculentior in intestina crassa præcipitatur foras eliminanda. An acidæ vel alcalinæ prolapix sit succus gastricus, acris inter physiologos disputatio. Dominus Astrucius alcalinum esse existimat, nonnulli leviter falsum esse dicunt. Plerique verò Autores alii acidum volatilem esse contendunt, utrimque variæ rationes, variaque experimenta afferuntur, verum cujuscumque sit diathesis fermentationem ciere potest dum cibus com-

miscetur, principiis enim tum acidis tum alcalinis referti sunt cibi, proinde ventriculi fermentum cum ciborum fermentis facile fermentationem valere inducere. Quod digestio fiat per fermentationem : probatur ex eo quod conditiones ad constituendum fermentum requisitae reperiantur in succo salivali, gastrico & bilioso, enim verò partes fermenti salinae heterogeneae & liquidae esse debent at haec tria in succis assignatis demonstrat analysis chimica: unde sequitur hos succos vera esse fermenta, proinde fermentationis causam censendos esse, an verò de hisce rebus Mechanici conveniant, minimè quidem? variaque contra hanc Sententiam dubia proponunt, videlicet 1º. nulla fit in ventriculo fermentatio, quia chylus liquori fermentato absimilis est; quandoquidem per distillationem spiritum ardentem nullatenus suppeditat, quem tamen corpora fermentata suppeditant, si mechanicis fides adhibeatur: verum haec ratio nullius est momenti, quippè ex omni corpore fermentato, spiritum ardentem semper non elici docet experientia.

2º. Si digestio per fermentationem fieret, eo facilius perficeretur quòd facilius alimenta fermentationi apta sunt, at Chylosi nihil tam obstat quàm tales cibi, velut cerasa, fraga, melopepones, & plures alii fructus. Ad quod respondere est hos fructus propter eorum principia minus unita promptiorem subite fermentationem, idèò antequam à fermentis digestivis corrigantur aciescunt foras, ejiciuntur, cruditates & diarrhoeas, in debilibus stomachis efficere soliti.

3º. Si fermenta darentur in ventriculo, in ipsummet agerent eumque dissolverent dum cibus est vacuus, ad hoc responderetur, quod non agant nisi proportionata habeant corpora velut alimenta in quæ dumtaxat agunt: at id vitium longè facilius triturationi imputandum foret.

4º. In humano corpore fermentatio nequit admitti, quippè quæ requirit spatium amplum; at attendant cavitatem stomachi satis amplam esse, ut motus iste fieri possit, si regerant stomachum prorsus plenum chylicare non posse, concedendum est quidem tunc difficilius digerere quàm dum minus est plenus. Chylificationis durationem, non

facile est certò assignare, variat enim Chyloscos tempus pro diversitate ætatum, regionum, tempestatum, & temperamentorum, ratione assumptorum solidioris aut mollioris substantiæ, ratione quantitatis eorumdem aut preparationis, ratione probæ vel prævæ masticationis, minùs verò ratione famis denuò supervenientis, ut nonnulli volunt, enim verò Pueri, & helluones novas escas post cibum ipsum sæpè sæpiùs appetunt: in genere tamen & ut plurimùm intrà sex vel septem horas absolvitur chylicatio citiùs quidem in vigilantibus quàm in dormientibus.

IV.

CHYLOS IN triplici modo lædi posse docent pathologici vel enim prorsùs aboletur, id est cessat velut in apestiâ vel imminuitur, id est tardiùs, imperfectiùsque perficitur, ut in bradipepsiâ, aut depravatur, id est secùs sit ac deberet, ita ut alimenta in qualitatem à naturâ alienam permutentur, sicut in dyspepsiâ. Porro tres hæ differentiæ læsæ Chyloscos, unico cruditatis nomîne comprehendi solent.

Cruditas autem duplex videlicet acida & nidorosa constituitur, hanc calidis, illam frigidis de causis procedere putabant veteres, acida cruditas dicitur ea in quâ cibi malè subacti ob nimiam fermenti aciditatem, vel propter aliud ejusdem vitium depravans digestionem, acidum exhalant odorem: Sylvius istud symptoma à succo pancreatico, vel redundantia, vel aciditatis intensione peccante, & ad ventriculum delato deducit. Nidorosa cruditas illa est in quâ alimenta pravè fermentata, ob menstruum à lixivioso bilis sale seu sulphure depravatum, halitus, pisces corruptos aut ova putrefacta redolentes, emittunt.

Cruditatis principium non ab intemperie frigidâ quàm perperam veteres inculcabant, sed à vitiosâ ciborum fermentatione repetenda est. Verùm fermentatio quatuor potissimùm causis vitiari potest. 1.º Ob fermenti culpam. 2.º Propter pravam ciborum qualitatem, vel eorumdem quantitatem: 3.º Ob humores in stomacho stabulantes, vel huc à m. s. delatos: 4.º Propter Chyloscos organi, id est ventriculi debilitatem vel ejusdemvisce-

sis affectum, videlicet stomachi relaxationem, excoarctationem & obstructionem. Succus gastricus cum præcipuum sit fermentationis agens, ita debet esse constitutum, ut neque citiorem neque tardiozem cieri valeat fermentationem, sed proportionatum ejus activitati, & ciborum dissolutioni tempus requiritur, undè fermentum nimis activum, atque ut loquuntur Chimici, exaltatum, fermentationem inducit promptiorem, fermentum verò nimis hebes & iners languidiorem & tardiozem, prius in calidis seu biliosis: posterius autem in frigidis seu pituitosis observatur temperamentis. Secretionum fontem à massâ sanguineâ manare constat, fermentum ventriculi cum nihil sit quam humor à sanguine sequestratus in tunicarum stomachi glandulis hujusce secretionis organis, de sanguinis indole participat, talis enim sanguis, tales secreti humores: idcirco sanguis volatiliori, acriorique coinquinatus bile eandem labem secretionibus infert, non secus ac sanguis sero copiosiori acidiorique dilutus, secretionibus ejusdem diatheseos est præstiturus, hinc pro temperamentorum varietate variat & vitari potest chylosis: in biliosis propter bilem quandoque in ventriculum redundantem chylosis pervertitur: hinc cruditates nidorosa, nausea, vomitus ipse tam facile superveniunt. In pituitosis verò, quia stomachus serosis humoribus inundatur, fermentum ejus diluitur, iners redditur, & aculei ejus salini irretiuntur; proinde tardior fit chylicatio, vel crudus viscidusque elaboratur chylus, hinc acidæ cruditates, sputationes, dolor gravativus & fluctuatio in ventriculi regione, diarrhœa, nec non obstructiones tot chronicorum parentes morborum, atque hæc præcipua est læsæ chylosæ causa, causæ enim procatactica ex pravâ ciborum qualitate vel quantitate & varietate deducendæ veniunt, quantitatem alimentorum, fermentum gastricum quasi obruere, illudque ad ciborum dissolutionem ineptum reddere nemo est qui non intelligat, sæpè sæpius nimia ciborum quantitas ingesta, in acidam abit cruditatem, chilum coinquinaturam, qualitas verò & varietas ciborum, quantum ad depravandam chylosin conferat omnibus notum est. Cibi pinguiore, succi gastrici activitatem

obtundunt, calefacientes & aromatici ut vini generosioris vel ardentium liquorum pravus usus stomachi menstruum dissipant, ejus membranas corrugant, humorum motum promovendo bilis exaltationi, & ejusdem in stomachum cructationi occasionem præbent, sic chylosin alterant, appetitum prosternunt, alimenta dyspepta, seu coctioni rebellia, carnes sale seu fumo induratae, legumina, panis non ritè fermentatus & coctus, ob nimiam in ventriculo moram chylosin perturbant, fructus horarii qui citiùs dissolvuntur ob laxam eorum compagem, chylosin præcipitant. Indebita masticatio graviter lædit Chylosin, undè arabum adagium odit animam suam qui malè masticat. Varietas verò ciborum quos mala non inducit, videlicet propter eam, nimium comeditur, minùs digeritur, minùs perspiratur ac minùs nutritur, hinc Poëta tam bellè cœnas dubias & ciborum varietatem arguit.

Simul assis

*Miscueris elixa, simul conchyliis turdis,
Dulcia se in bilem vertent, stomachoque tumultum
Lenta feret pituita.*

Reverà si cum dulcibus acida misceas, pingua cum macris, pisces cum carnibus, lacticia cum fructibus, qualis in chylosi à rebus tam heterogeneis perturbatio; hinc subvertitur aut solvitur ventriculus.

Præterea nimius potus fermentum nimis diluendo; non nihil habes illud reddit, proinde impar coctioni evadit, fibrarum stomachi tonum lædit, easdem fibras laxas & flaccidas efficit, undè motus peristalticus chyli egressum & distributionem promovere nequit, potus glacie refrigeratus idem affert incommodum in non assuetis, remedia fortiora frequentius usurpata stomachum relaxando Chyloscos organum afficiunt. Vigiliæ nimis, exercitia violentiora spiritus dissipando digestionem labefactant, gravitatem & fluctuationem in ventriculo concitant: somnus nimis, vel statim post cibum sumptus humorum proventui, & Chyloscos læsioni ansam præbet, at inter res non naturales animi pathemata maximè appetitum dejiciunt, digestionem retardant, hinc cruditates mœstitiæ effectus.

Signa

Signa imminutæ Chyloseos repetuntur à ructibus, stomachi dolore & inflatione post pastum, à phlogosi in hypocondriis, à difficili respiratione, à mucositate, quo manè plenum est os. In acidâ cruditate ructus acidi sunt, status copiosi: quæ fortè per os rejiciuntur viscida sunt & acidi saporis. In nidorosâ cruditate ructus fœtidi sunt, vomitus frequentes, & quæ vomuntur subflavi sunt coloris, tunc æstus & sitis à calidis assumptis oriri solent. Læsa Chylosis plurimos inducere valet morbos maximè chronicos, ut febres intermittentes, hypocondriacam, & colicam affectionem, alvi fluxum, vomitum, cachexiam, imò & hydropem.

V.

AD restituendam Chylosin varia proponi solent auxilia, ubi humorum saburra coctiones vitiat, vomitoria si cætera consentiant, miræ sunt efficaciæ, tam felices à cathartici effectus ne expectes nisi humores ritè prius diluti sint, & ad exitum parati, fluxiles enim ante purgationem ex Hypocratis præcepto, sunt efficiendi, alioquin purgantia super lentos mucilaginososque succos tantummodò fluentia eos intactos sæpè relictura sunt. Quod ad stomachica spectat, plurima quidem laudantur, at indiscriminatim haud usurpanda sunt, enim verò alia acidæ, alia nidorosæ cruditati magis conducunt, in primâ specie non infimum sibi vindicant locum absinthium, radix enulæ campanæ & ari ritè parati, mentha, semen anisi, cortex citri, extractum juniperi, vel vinum hisce medicamentis alteratum, quæ acidum obtundendo & absorbendo cruditatem acidam emendare, nata sunt.

In alterâ cruditatis specie, remedia bilem temperantia velut cremor tartari, succus citri, conserva rosarum vitriolata, suum invenient locum. At Aquæ Thermales Borbonienses in utroque affectu licèt inveterato palmam cæteris remediis præripiunt quotidianâ teste experientiâ, dummodò corpus siccioris non sit constitutionis, stomachus & alia viscera non sint exsiccata & corrugata ab acrioribus humoribus, dummodò Æger non sit marasmo confectus, aut quâvis febre correptus, in hisce casibus à Thermalibus Aquis prorsus abstinendum est. Porro Borboniensium Thermarum naturam scrutari si velis, facile tibi innotescet quo pacto ab ipsis multiplex læsæ coctionis

I

vitium corrigi, proinde Chylosis restitui valeat. Crudos ac tenaces succos præcipuam hujus affectus causam esse quis ibi inficias, verum quoniam nullum aptius cruditatibus medicamentum opponatur quam diluentia, palam est Aquas Borbonienses mirifice conferre; cum longè facilius quibusve diluentibus, emolliant, diluant & evacuent; diluentium autem variæ sunt acceptiones, eorumque variæ species, neque hoc nomine potulenta tantum intelligenda veniunt, præter aquam; serum lactis, quarundem herbarum decoctiones, quas Apozema vocant, & ex variis granorum generibus cremores, forbitiones & pulmenta; diluentium vocabulo insigniuntur; sed Aquæ Borbonienses utpotè calidæ & salino sulphureæ cunctis diluentibus præstantiores, non immerito jure inter diluentia primas tenent, ac in utrâque cruditatē curandā omnem utramque absolvunt paginam. Neque mirum videri debet, quia jam primò non solum humectant, laxant, verum etiam & incidunt, dissolvunt, atque detergunt, proinde crassiorum humorum evacuationem ritè moliuntur, etenim succi quantumvis tenaces, si sat benè diluantur, veluti sponte suâ exeunt, neque tantum humoribus in ventriculo stabulantibus eliminandis conferunt Aquæ Borbonienses, sed etiam hujusce visceris fibræ beneficam earum actionem experiuntur, iisque diversimodè suppetias ferunt, si rigidiore sint, flexiles easdem reddunt, si flaccidiore roborant eas & firmant, quatenus easdem lentis succis impeditas aut acrioribus crispatas expediunt, earumque elaterem restituant. Præterea spiritus in nerveis fibris quasi sopitos suscitant, excretoria glandularum succum gastricum suppetitantiū vasa referant, idem in intestinis præstant, succos tam biliosos quam pancreaticos si fortè inertiores sint, actuosos magis reddunt. Hinc facilior Chyli secretio, uberior distributio, uno verbo felicior chylicatio, tandem verò, ut Chimici amant loqui, vitiosas à pravis humoribus inductas fermentationes sedant, tumultuosas componunt effervescentias, bilem in ventriculo fortè eructatam deprimunt, atque coagulationes præpediunt. Sic succus gastricus sui juris factus, ad ciborum dissolutionem magis valet, sic fermentatio rectius perficitur, sic chylicationis organum ro-

boratum, & à pravis expurgatum humoribus suo probè fungitur munere, motus peristalticus restauratur, sepositisque omnibus obstaculis, faciliùs Chylo sternitur iter, ut quâ datâ portâ faciliùs in massam sanguineam distribuatur. Quid plura, quocumque modo Chylosin explicare libuerit, Thermæ Borbonienses eam pristinum in statum restituere possunt. Verùm si tot proprietates habeat harum aquarum internus usus, nonne earundem stillicidium quod vulgò *Duciam* vocant, suprà partem affectam, id est stomachi regionem convenire potest Minimè verò; multiplici enim experienciâ manifestum est stillicidium suprà viscera graves iisdem inferre noxas: hanc temeritatem vituperasse videtur Horatius in Epistolâ X V. agendo de Thermis clusinis.

Qui caput & stomachum supponere fontibus audent.

Idcirco in læsâ Chylosi stillicidio stomachum supponere non licet, quia stillicidium præcipitantiùs agit, & magis commovet humores, alia igitur externa remedia ad coctionem juvandam si cupias, petere potes ex variis oleis aromaticis destillatis, ut ex oleis menthæ, caryophyllorum, cinamomi, macis, juniperi, quibus stomachi regio illinitur, hæc conferre quidem possunt ad ventriculum corroborandum, verùntamen Aquarum Borboniensium potus hæc omnia longè superat.

Ergo læsâ Chylosi Aquarum Borboniensium potus.

QUÆSTIO MEDICA.

An Rheumaticis Ischiadicisque doloribus Aqua Thermæ Borbonienses.

I.

TRIPLEX datur principium, videlicet Pneumaticum, fluidum & solidum. Quo vulgares machinæ solent moveri, ita tamen ut unum aut alterum sufficiat, sicut in musicis organis, molendinis, aliisque benè multis palam est machinis. At corpus humanum quasi hydraulico pneumatica machina,

cæteris longè præstantior ac elaboratior, tria illa prorsus exigunt principia, putà spirituum influxum, fluidorum motum, solidorum elaterem; quibus ritè concurrentibus moles ejus agitur, vita fovetur. spiritus quidem licèt non magis auræ pistrini rotas versante sensibus obvii sint, nihil certiora suæ quàm ipsamet aura dant existentiae indicia, quin imò infinita propè corporis organa citius faciliusque subeunt ac movent quàm secundus naves impellens ventus. Quis autem de ventorum existentia, quod sub sensus non cadant, nisi ineptè dubitet. Quod solidis fluidisve partibus functionum munus debeatur, res ipsa loquitur ex harumce agentium harmonicâ ratione sanitatis integritas; ac nisi mutuas sibi ferant suppetias, tota compages mox est dissolvenda. Bonum enim ex integrâ causâ; malum autem ex quocumquè defectu, ubi vitium capit pars aliqua, mox cæteris illatura est; adeò mirandus est partium consensus, tanta est inter illas relatio, sic comparata est humana machina, ut triplex assignatum principium concordem ad sanitatis præsidium conferre debeat operam, ac primò quidem spiritus, sensationis scilicèt motionisque instrumenta, pacatè ut par est suos in tubulos influere debent, si dùm fluunt; ab incongruâ objectorum tangibilium impressione contingit eos affici, tunc irritati impetuosius refluunt in emporium, nervæque fibras inordinatè; ac interdum ad crispaturam usque convellunt, quo pacto dolorifica sensatio excitatur, vel inordinata motio perficitur.

Quod ad fluida spectat in vasis neque exuperare, neque deficere expedit; si fortè redundant, jam quid solida tunc non moliantur ad volumen fluidorum minuendum, quot succussus & vibrationes ad vincendam eorum resistentiam, hinc tremor & horror febres aliosque morbos antecedens. Verum si deficiunt fluida, tunc solidorum impetus cum perferre nequeant, hinc & illuc agitantur & vitiatò æquipondio sublatoque unionis principiorum massæ sanguineæ vinculo, sales, sulphura aliaque principia sui juris reddita prævalent, hinc humorum dissolutio aut coagulatio, uno verbo alteratio, ni redeat æquilibrium, sanitas ipsa redire non potest; vitiatì causam æquipondii in elementorum dissidio, in humorum discordiâ, vel in

acidi cum alkali lucta, vetus est cantilena. Quorsum tam alte res repetatur.

Occultæ transpirationis opus indaga penitus & accuratius pensita, tot systematibus impedita hætenus, ne dicam confusa morborum causa facilius tibi innotescet, qui transpirationis, ille & hominis naturam nescit. Quanta sit insensibilis transpiratio, quantum eadem ad sanitatis conservationem, aut amissionem faciat, non solum ex Sanctorio, verum etiam ex Boyle, aliisque præstantissimis viris in re statica versatis, luculenter constat, aureum de medicina statica opusculum veritatem hanc aperte tibi demonstrabit, ac edocebit *insensibilem transpirationem solam solere esse longè pleniorē quam omnes simul unitas* Aphor. 4. §. 1. *præterea si cibus & potus unius diei sit ponderis octo librarum, transpiratio insensibilis solet ascendere ad quinque libras.* Aphor. 6. §. 1. Verum hæc cum grano salis accipienda sunt, sicut ipsemet laudatus Sanctorius in sequenti aphorismo monet, *quantitas, inquit, respirationis insensibilis aliquam patitur varietatem, pro varietate naturæ, regionis, temporis, ætatis, morborum, ciborum & aliarum rerum non naturalium.* Neque enim existimes in Galliâ Regione temperatâ eandem esse ac in Italiâ plagâ longè calidiori transpirationem; verum si transpiratio occulta ceteras evacuationes sensibiles in Galliâ non superet, aut saltém supparem est, quandoquidem clarissimus Lister in Angliâ supparem esse refert; à fortiori in Galliâ, cum Angliâ ad polum septentrionalem magis accedat, idcirco in meridionali Galliâ multò magis copiosa est transpiratio quàm in septentrionali. Tanta verò in Italiâ perspiratio adscribenda est calori quo humores magis attenuantur, rapidius moventur & glandularum cutanearum orificia magis relaxantur, non absimile feratur iudicium aliis de plagis pro ratione caloris. Equo tenore fieri debet perspiratio *ut sanitas conservetur, verum & usque ad extremam senectutem inculpata perseveraret si corpora quatuor anni temporibus equali pondere semper conservarentur.* Aphor. 54. §. 2. Ideò nunquam intercipitur transpiratio absque sanitatis detrimento *dum natura in perspirandi officio impedita est, incipit statim in multis desicere.* Aphorism. 41. §. 1. quam

facile tamen impeditur, cum vel levissima causa ipsi possit officere, proinde facile vitatur in humoribus æquilibrium, facilis in morbos est lapsus. At hæc etiam explicanda clariùs; proindeque quantum sat est abstrusum transpirationis opus evol-
vamus.

II.

TRANSPIRATIO & sudor per cutem aguntur. Illa quidem fit continuò, sed tacitè sub formâ halituum ac fuliginis: hic rariùs quidem, sed confestim sub guttularum condensatione, præcipua utriusque organa in poris constitue; poros verò tanquam excretoria cutaneorum seu miliarium glandularum vasa respice. Ex Malpigio nerveis instructi sunt pori fibris quibus aut laxantur pro ratione sive copie materiæ transpirandæ, sive motus sanguinis tam intestini, quàm progredientis: aut stringuntur à causis externis, v. g. à frigore: ex his velut siphunculis serosi humores exiliunt. Quod si sensibus evacuatio percipitur, sudor tunc vocatur; si verò sensus eludit, tunc insensibilis transpiratio dicitur; neque aliud inter utramque transpirationem licet constituere discrimen.

Materia transpirationis non aliandè manat quàm ex fero versùs corporis ambitum unâ cum massâ sanguineâ delato. Dùm inferiùs deducitur, materiam urinæ conflat; undè fit ut dùm copiosè secernitur urina, sicut hieme, vix sudemus; è contrariò dùm liberaliùs sudor erumpit velut æstate, parciùs mingimus. Sanguinis latex duplici quo gaudet motù beneficio, jugem diversis materiam præbet secretionibus quibus ut sufficere valeat, chylo variis cibis conflato quotidie restaurandus est. Tot inter secretiones, aliæ nobiliores, viliores aliæ. Inter primarias recense spirituum sequestrationem, humoris salivalis, gastrici, pancreatici, biliosi, lactei transeolationem. aliæ utpotè superflua suo tempore & per suas vias sunt eliminandæ, ut feces, urinæ, mucus narium; sed transpiratio omnium evacuationum largior, continuò fieri debet, ita ut quòd per sanguinis circulum unâ vice non fuerit secretum, alterâ secernetur, ut sanguis à particulis heterogeneis effæctis & superfluis vindicetur.

Sic corporis œconomia novas & continuas indefinenter

molitur secretiones, uno verbo tota est in secretionibus tam per vias manifestas, quam per occultas. In triplici Physices regno transpiratio dominatur, in animantibus quia facilius innotescit & copiosior est, nomen istud retinet; in vegetabilibus & mineralibus effluvium vocatur, quamvis in mineralibus non adeo sit manifesta, verumtamen corpora solidissima continuum pati effluvium nemo dubitat.

Plurima transpirationem conservant & promovent; juvenus nempe, aer purus, serenus, siccus, vernum æstivumque tempus, exercitium moderatum, cibi solidi, leves & boni succi, levissimæ potûs aquæ, gaudium; cum nihil magis liberam reddat perspirationem quam animi consolatio, secundum Aphor. 6. §. 7. tandem somnus moderatus bene tecto corpore transpirationi favet.

Verum plurima transpirationem perturbant, tresque internæ causæ transpirationi adversantur, scilicet *occupatio natura*, *diversio* (ut Sanctorianis utamur vocabulis) & *vires imbecilles*. Externæ verò causæ perspirationem prohibere solitæ; sunt imprimis aer frigidus nocturnus potissimum, aer coenofus, humidus, tempestas tum autumnalis, tum hiemalis, violentum exercitium & ventus; ideo a vento adiapneustia, cibi crassi, difficiles concoctu; *ubi collisionis difficultas*, inquit Sanctorius, *ibi perspirationis tarditas, quandoquidem tria ob ciborum diversitatem eveniunt mala scilicet nimium comeditur, minus coquitur minusque perspiratur*; præterea tempus minoris transpirationis est cum stomachus plenus est præcipue varietate edulorum, comestio post immodicum corporis vel animi, exercitium, tunc statim vesci malum cum corpora ægre perspirant, intermissio exercitii corporis vel animi; tandem verò animi pathemata, velut tristitia quæ perspirationem crassorum excrementorum perspirabilium impedit, hæc omnia ex Sanctorio transpirationem occultam perturbant, sed maxime aura nocturna; transpiratio enim ab austrinâ aurâ frigidiusculâ in dormientibus quam in vigilantibus ab ingenti frigore magis prohibetur. Quod quidem in Italiâ contingit facilius; quemadmodum dies ibidem calidiores, ita noctes e contrario frigidiores existunt, idcirco ne corpus frigoris injurias incurrat,

noctu vestibis illud ritè muniendi est consuetudo ; id si fortè omittatur , non impunè fertur (hinc adeò periculosa per noctem in quibusdam Italiæ tractibus fenestrarum apertio) dormientes cum copiosius & facilius sudant & transpirant , citius ac facilius frigoris transpirationem , sudoresque cohibentis noxâ afficiuntur quam vigilantes , in quibus neque tam larga est corporis exhalatio , neque tam facilè sistitur , quamvis intensius sit frigus ; minùs tamen in iis transpiratio prohibetur : verùm in Galliâ ubi minor est nocturna transpiratio , propter constantiorem dierum noctiumque æqualitatem , tantùm ab aurâ nocturnâ frigidiusculâ non infertur incommodum .

Nihilominùs frequentes ab eâ oriuntur affectus , tanti est momenti æqualem fovere transpirationem , quæ si fortè sistatur , retentæ sordes , & in vasis hærentes , ea implent , sanguinem fœdant & inquinant , ac vires inimicas nocentesque contrahunt : vel in ductibus impactæ viam humoribus intercludunt ; quæ claustra cum sanguis perrumpere non potest , in itu suo redituque impeditus sistitur , corporique ac valetudini vim infert , ut egregiè Clarissimus Bergerus observavit . Reverà suppressis retentisque effluviis sanguinis circulus debilitatur , pravi cumulantur humores , viscera opplentur , & omnia evadunt deteriora , ut ait Clarissimus Behrens. Quid plura *ex Aphor.* 51. §. 2. perspirabile retentum ut acre facere solet febres erysipelata ; ut copiosum ; aposthemata , cachexiam , distillationes , seu catharros quibus dolores rheumatici ischiadicique suas debent natales ; uno verbo omnes ferè malæ valetudines à vitiatâ transpiratione contingunt.

III.

FLUXIO tam universalis est morborum causa , ut omnes ferè creare valeat affectus.

Si stagnat in capite , cephalalgia , hemicrania , quandoque soporosi affectus , imò & Apoplexia . Si detrudatur in nervos , paralysis aut convulsio pro diversâ fluxionis indolè superveniet , at exteriores capitis partes percurrit ! oculorum narium , aurium inducentur affectus : si suprâ dentes humor excutiat , odontalgia excruciat : si feritas ejus irruat in fauces , ruffis , angina , catharrus suffocabit , at in pectus fertur , quales
ibidem

ibidem tragœdias agit ? Peripneumoniâ pulmônes excat-
descunt , althmate prementur , tabescent in pthysi vel in
hæmoptysi dissolventur.

Verùm si stabulatur in ventriculo serosa collavies , tunc
fastidium ciborum , apestia , nausea , vomitus tam subsequenter.
Si verò ingruit in intestina , colicos dolores , alvi profluvia
efficiet. Si extravasatur in abdomine , tunc ascites orietur.
An verò hæret in hepate mesenterio , liene & renibus !
obstructiones tumores , scitahi , nephritis producentur. An
propellitur in cutem ? nisi transpiret , pruritus , scabies , impe-
tigo , œdema , erysypelas , cachexia provenient , quod si suas in
artus vires exerit ; hinc vatii pro varietate partium affectus ;
si in brachiis ferociat humor : rheumatismus , si in manibus :
Chiragra , gonagra in genibus , in pedibus : Podagra ;
in femore aut itchio : dolor ischiadicus ; si in lumbis rheu-
matica lumbago sentietur : si totum per corpus errat , uni-
versalis arthritidis dicetur. Deniquè nulla ferè morbi species
quàm fluxio invadere non possit. Tot inter fluxionis species ,
haud infrequenter rheumatismus occurrit qui vulgò audit flu-
xus serosi humoris per totum ferè corporis habitum , poti-
ssimum articulos brachiorum & humerorum à pravâ Chylosi ,
vel à prohibitâ transpiratione excitatus. Dùm serosus humor
transpirandus intrâ fibras & musculorum carnes retinetur ,
ibi accessit , vitiat , & levi de causâ dimotus in easdem par-
tes irruit , tamque atrociter lancinat ut acutos pariat dolores ,
remissiores quidem videntur quandoque pro humoris deviâ
indole. Rheumatismo obnoxii sunt præ cæteris sanguine æ-
tateque florentes , eoque frequentius autumnali hiemalique
tempore , vel dùm cœli perturbatio imminet ; quia mutationes
temporum potissimum pariunt morbos , corripuntur , tunc
variis conqueruntur de doloribus , maximè in brachiis , in
humeris , dorso , musculis intercostalibus , in articulis , sed
magis in partibus circumjacentibus , præsertim in finibus mus-
culorum quâ parte ligamenta & tendines ossa amplexantur ,
ipsique musculi mutuo nexu fulciuntur : aliquando rheuma-
tici dolores vagi sunt , aliquando etiam ac ferè momento
temporis interna petunt , & ab unâ in aliam partem tran-

K

siliunt, idèò arthritidis vaga à nonnullis vocatur. Interdum hypocondria afficiunt absque lienis aut hepatis vitio, cave igitur ne rheumatismum cum horumce viscerum affectibus confundas.

Præterea non rarò flatus fibras carneas pungentes ^{et} distendentes rheumaticum dolorem mentiuntur. Rigor & horror quem levis aliquando febris brevi cessatura excipit, rheumatismi solet esse prodromus: sæpè dùm serenam ad faciem dies mutatur, desinunt spontè dolores vel sudatiunculâ, vel erumpentibus menstruis & hæmorrhoidibus evanescunt, in hoc vulgari fugacique rheumatismo functiones non admodùm languent, nec color valdè excidit, deindè ad munia solita reditur alacriter. At quandoque humor rheumaticus tantâ depravatur acrimoniâ ut dirum morbi genus evadat & crudeliter acutus divexet, tunc stabilis dicitur, remediis haud facilè cessurus, febre ut pleiùmque stipatur, necnon aliis symptomatis, putà siti, anxietate, noctu exacerbantibus, nec malè luis veneræ vel scorbuticæ affectionis cruciamenta æmulantibus, & affectos diutiùs lecto affigit lentamque febrem quandoque accersit.

Porò rheumatismus vel universalis vel particularis, in priori, quandoque membris omnibus capti videntur ægri quandoque sed rarissimè relinquitur ad motum impotentia non tam à nervorum compressione quàm ab intenso dolore præ quo muscoli in motum agi nequeunt, proveniens. Rheumatismus non secùs ac arthritidis cui est affinis (utriusque enim communis est materia, & valdè lubricus etiam est ejus in arthritidem transitus) in calidum & frigidum discriminari potest. Prior febrem ferè semper comitem habet, dolores parit acutiores quidem at multò breviores, à calidis recrudescit. Posterior dolores creat prolixiores at leniores, rarò febre stipatur, calore sublevatur. Uterque juvantibus scilicet & lædentibus, temperamento, regione tempestate causarum morbificarum varietate dignoscitur: calidus à biliosâ acrique, frigidus verò à lerosâ acidâque colluvie procedit, quod Hyprocratis doctrinæ quadrat. Nam in libro de affectibus, agendo de articulari morbo sic loquitur, hîc morbus

à bilè fit & pituitâ cùm commota in articulos incubuerint. Neque existimes affectum rheumaticum antiquis ignotum fuisse, quandoquidem illius adumbratio : 10. Apud divinum Senem in libro mox laudato reperitur, ubi hæc legere est. Articularis morbus cùm tenuerit, corripit calor & dolor corporis articulos, corripit autem acutus, & in alium atque alium dolores incumbunt, tùm acutiores, tùm molliores; neque verò de arthritide dumtaxat verba facere Cœm existimare licet, cùm statim subjungat, podagra violentior est omnibus ejusmodi circà articulos morbis & diuturnissimus ac ægrè cedens morbus; & id suadet rheumatismum ab Hypocrate designatum fuisse in morbo articulari seu arthritide vaga, quæ à multis rheumatismus vocatur : 20. Illius mentionem facit Cælius Aurelianus, qui leviter quidem sed satis clarè rheumatismum tetigit, dum ait, *libr. de Peripneumoniâ*, est autem passio acuta, strictura suffecta levi fluoris humore quem vocant rheumatismum : 30. Apud Galenum & Plinium; quædam de affectibus rheumaticis brevis quidem pariter ac expressa fit mentio : quod si non sufficienter à pluribus aliis delineata fuit hæc affectio, illud fuit quòd olim vel rariùs sæviret, vel pro arthritide vagâ haberetur.

Quamvis rheumatismus arthritidi valdè sit analogus, plurimis tamen modis discriminari valet uterque affectus. Nam primò differt ab arthritide, quod in illo longè mobilior sit humor, nesciatque stare loco, quoniam intrà fibras & musculorum membranas divagatur; in hâc verò intrà articulos stabulatur, concrefcit tumores rubicundos, nodosque aliquando paritura, at experienciâ constat in rheumatismo rariùs tumorem, inflammationem colorisque mutationem dolentibus in partibus apparere : 20. Differt ab arthritide quod cùm illo febris sæpè jungatur, in hac vel numquam vel rarissimè, nisi solùm cùm primùm artus adoritur : 30. Cùm dolor rheumaticus deserit; partes ad motum faciles ut plerùmque remanent, secus in arthritide quæ postquam deserit, magis affectas deserit particulas, tandem verò rheumatismi paroxysmi non ita periodici sunt ac in arthritide.

Rheumatismi generis ab æstuante jecinore placebat antiquis repetere, addeque non aliam hujus Ferini ac mordicantis feri rheumaticos dolores creantis quam vivifici nectaris scaturiginem esse existimabant. At ubi primum dignitate suâ dejectum fuit istud viscus, multis etiam malis infamari desinit. Omnis igitur rheumaticæ productionis culpa ipsum in sanguinem est transferenda: dum scilicet ille crudiori viscidiorique chylo saturatus, uberiorique sero acidiori vel potius acriori, ut placet Clarissimo Medico Anglo id variis probante experimentis diluitur, vel propter pravam Chylosin, vel propter frigus intempestivè admissum, sicut egregiè Clarissimus Sydenham observat: rheumatismus, inquit, hac plurimum occasione nascitur si Æger scilicet sive exercitio aliquo vehementiori sive alio modo excalesfactus, mox repentinum frigus admisit.

Neque tamen inficias ibo, res alias quas videlicet non naturales vocant, ad hunc affectum disponere, cumque multum fovere, sicut sunt constitutiones aëris austrinæ inæquales, frequentius aquilonares & frigida, ex quibus illæ sanguinem attenuando, hæ verò cutis poros constipando atque sic perspirationem cohibendo, rheumatismi causam promovere solent. Cibi crudi acidi, phlegmatici, salsi, vina nova & subacida, somnus prolixior maximè in loco nocturnis exposito vaporibus, humidioribus in locis habitatio, undè milites tam facile in obfessionibus & castris morbum hunc contrahunt. Vigiliæ immodicæ massam sanguineam excalesfaciendo, attenuando, serum ejus adaugendo & depravando rheumatismum inducunt, quod liquet ex sanguine rheumaticorum misso, in serositates abeunte, ita vehementius exercitium humores exagitans cui repentinum frigus transpirationem cohibens succedit, vehementia diuturna que animi pathemata possunt etiam huic affectui ansam præbere. Si immoderata sint non hunc tantummodo sed alios bene multos affectus inducere valent.

IV.

PAUCA quidem satisque obscura de rheumatismo apud Hypocratem invenire est vestigia, at plurima luculentaque de ischiade extant; hic affectus à parte corporis quæ patitur, nomen accipit; vis ut sedes ejus clariùs tibi inno-

rescat, brevis coxæ anatomicæ descriptio prælibanda venit. Os coxæ vel coxendicis, passim innominatum, frequentius *Ischion* dictum, situm est utrimque ad latus ossis sacri, insignis est magnitudinis & figuræ valdè irregularis; primâ ætate tribus constat ossibus, illio, ischio & pubis per cartilaginem junctis quæ postmodum ita coalescunt, ut in adultis nulla appareat illorum distinctio, undè in iis unicum est, cujus tamen tres divertæ partes, dicta tria nomina retinent, habet *Ischion*, amplam profundamque cavitatem seu sinum acetabulum dictum pro capite ossis femoris excipiendo insculptum, circumducitur ipsi circulus Cartilagineus Supercilium dictus, interveniens similitudini articulationis, inter hoc os & os femoris (uti fusiùs docet Clarissimus Verchen, de re anatomicâ benè meritis) in hisce partibus; ischiadici doloris sedes statuitur, maximè in earum articulis adèd ut ad poplitem, suram & ad extremum pedem dolor consequatur: quod fit propter nervos à lumbis & osse sacro emergentes, qui ad coxendicem feruntur, & indè ad femur, tibiam & pedes disseminantur, ut Riverio placet; hinc spiritus his in nervis contenti irritantur, & doloris sensationem ad extremum pedem excitant, dolor iste tolerabilis quidem interdum est, at sæpiùs tantus est ut acerbiores æmuletur, adèd ut ischiadici noctes transigant insomnes, summis assiduisque excrucientur doloribus. Tàm acris est humor ischiadem pariens nutritium, que succum ita alterat, ut partes eo irrigatæ aliquando contabescant, & sæpè decurrantur laxato articulo & femore à sede suâ dimoto. Et duplici fonte ischiadem procedere docet divinus Senex, videlicet à bile & pituitâ, hinc ischias alia frigida, calida alia, hæc bili illa pituitæ adscribatur, fit etiam ex his causis, si quis inquit Cous, diutiùs in sole versetur, & coxendices calefacti fuerint, & humor qui est in articulis à calore fuerit resiccatus; at in hisce climatibus vix ac ne vix quidem ab eâ causâ provenire observatur, fit quoque à sanguine; sed hoc intelligendum est à sanguinis serò acidiori vel acriori. Gravis est & valdè diuturnus hic affectus & sæpè quadragesimum ad diem protrahitur, nullus tumor, nulla inflammatio colorisque mutatio in ischiade appa-

ret ; quia humores eam inducentes , in profundiores partes multâque carne contextas sese insinuant , & ad corporis superficiem ipsamque cutem usque , non diffunduntur ; ideò tam difficile è suâ sede excuti possunt. Verùm tam diù quandoque stabulantur , ut globosum femoris caput validis licet conjunctum vinculis è sinu suo excidere cogatur , fiatque luxatio , quia ligamenti relaxatis extensisque ab humoribus mucosis , & crassioribus , femoris caput in acetabulo suo nequit amplius coerceri : Aphorismus 39. *f. 6.* hos humores mucosos esse docet ; *quibus diuturno coxendicæ dolore infestis coxa excidit , rursusque incidit , iis mucosæ superveniunt.* Luxationem verò claudicatio sequitur , & totius cruris tabes atque atrophia , ex subsequenti Aphorismo , *quibus diuturno coxendicæ dolore infestis coxa excidit , iis cruræ contabescit & claudicant nisi urantur ;* quod contingit , quia os è suâ sede dimotum , musculos , nervos & arterias comprimit , undè motus impeditur nutritiusque succus inferiores in partes deferri & otiosam in partem influere nequit , quod enim somnus est visceribus , id labor est articulis.

Præter has causas dantur & aliæ ischiadem accersere valentes , ut intensi frigoris susceptio , terrena cubatio , casus , percussus , hæmorrhoidum suppressio , vehemens abductio , telluris fossio , conatus in pondere levando. Omni ætate ischias potest contingere , potissimum in mediâ , licet in juvenibus ischias brevior sit quam in senibus ; verùm tamen doloris acerbitate non cedit. Omnibus etiam temporibus fieri potest ischias maximè hieme , hinc hypocrates in coacis , quibus ritè valentibus hieme frigus est , & circâ lumbos , atque gravitas levi de causâ , tùm alvus subsistit infera , & supera in officio est convenienter , iis vel ischias vel renum dolor , vel stranguria fortè contingit , id verò sit per *μικράντες* materiæ contumacis , quæ firmiter fixa diù hæsit in lumbis , nec exitum habuit per alvum superam neque per inferam. Idcirco pro variâ humoris inclinatione contingit vel renum dolor , vel stranguria vel ischias , affectus de quo sic cecinit Serenus.

*Sapius occultus victa coxendice morbus ,
Perfurit & gressus diro languore moratur.*

EXPLANATIS affectuum causis, curatio faciliori Marte suscipitur, siquidem omnis ratiocinatio ad inveniendam curam congrua, dirigenda est: secus jejuni prorsus ac futiles discursus, quia non verbis sed factis aegri curantur. Esto Medicus ex ratiocinatione expromat, quæcum in medelæ cognitionem deducere valent; benequidem? at hæc judicio duntaxat tenere non satis est, cum rationibus conveniat experientia, necesse est, speciosis argumentis firmatum systema, experimentis verò destitutum quàm primùm ruit. At enim, ut nostra sententia huic non sit increpationi obnoxia; inquirere libet utrùm ratiocinationibus experientia respondeat. sed planè decisa lis est, si rheumaticos & ischiadicos qui Borbonienses ad thermas confugerunt; consulas, non secus ac celebriores de rheumatismo scriptores velut clarissimum D. Dumoulin: reverà cuncta sibi in hisce affectibus suffragia vindicant thermæ; nihil enim in his thermis desideratur quod rheumatismo vel ischiade laborantes curare aut saltem plurimum sublevare non valeat, an respicis has salutates aquas velut internum remedium, dùm potantur, inter diluentia sunt recensendæ; ad eliminandam causam morbificam miræ sunt efficacæ; primas vias elutriant, stomachus ab iis mundatur, chylus proindè faciliùs elaboratur, purior in massam sanguineam defertur eamque ab humoribus serosis rùm per urinas, rùm per sudores expediunt thermæ. Succidevii & inter membranas musculorum debacchantes ab aquis thermalibus diluuntur, contemperantur, & deindè faciliùs ad consueta excrementorum salinorum receptacula & emunctoria, videlicet cutem ducuntur, viscidiores verò & in repagulis concreti dissolvuntur, & per poros eliminantur, hinc impedita transpiratio sui juris facta causam morbificam tam antecedentem quàm conjunctam, feliciter solvit. At fortè conjuncta, dolentibus partibus inhæret pertinaciùs, quam ut thermopotatione e sede suâ detrudi queat, ageris: potentius auxilium in balneo sed potissimum in stillicidio superest auxilium, utramque modis non valde absimilibus conjunctam

causam extricare possunt; ac primòquidem balnea humiditatē aquis omnibus essentiali poros referant, relaxant, sulphureo salinoque quo ditescunt principio, cutis sordes eluunt, ita faciliiori uberioriue transpirationi, quia imò sudoribus ansam præbent, quod balneationi cedere nescit, stillicidio subijce, nullum hæcenus reperire licuit præsidium ad humores concretos, jamque diù topitos evocandos valentius, cuticulam quippè calefacit, penetrat, desiccit, frigidiores discutit humores partesque humoribus viriosis impeditas expedit, debilitatas corroborat, sed absit ut Borboniensium thermarum stillicidio caput, pectus vel abdomen exponas, ne periculosa fiat in hisce visceribus humorum dissolutio quâ inundari aut suffocari possunt.

Licet innoxie nonnullis in thermis suprâ caput vel pectus accipiatur stillicidium, illud tamen borbonii ægris minimè succedit, tantummodò rheumatismo vel ischiade partes affectæ stillicidio subijciendæ sunt. Thermæ; nobilè quidem præsidium sed tempestivè, nec nisi ab ægro bene præparato sunt usurpandæ, præmittantur universalia, ut loquuntur, operæ præstium est: venæ sectio unanimi medicorum consensu suadetur in rheumatismo, eaque aliquoties reperita, quod ad ischiadem spectat unâ vel alterâ vice sufficit, at magna inter Medicos de missionis loco discordia, propter auctoritatem galeni suadentis venæ sectionem ex poplite in coxendicis.

Vis adhibere fidem experientiæ, litem paucis dirimes, venæ sectionem in poplite vel malleolo rariùs coxendicos juvare observarunt graves Practici, atque in promptu est ratio, quia partes magis impletæ gravantur, cum repentiè vacuata loca in semet materiæ fluxum invirent: sicut probè notavit Cælius Aurelianus, itaque tùm in rheumatismo, tùm in ischiade phlebotomiam ex brachio parti dolenti opposito suadere pronum est; in paroxysmis maximè celebranda venit. Dùm atroces vigent dolores, nec aliis datur locus remediis, ne humor magis atque magis ferociat, topica tantummodò adhibere licet; inter ea laudantur fomentationes è balsamo vulnerariis aromaticisque plantis composito, non secus ac aqua Reginæ Hungariæ & spiritus vini sapone imprægnati fortis, panis

panis calidi, aquâ vitæ irrorati applicatio non rarò dolores mitigat: cucurbitulæ scarificatæ non parùm rheumaticis auxiliantur, in ischiade vesicatoria multùm conferunt, quippè quæ humores coagulatos, crassos & hærentes dissolvendi, attenuandi, & è parte affectâ evocandi vim obtinent, à cucurbitis etiam affixis melius habere ischiadicos docet Medicinæ Princeps, & cauteria in diuturnâ ischiade, ne fiat claudicatio, præscribit. Arenarum atque arundinum remedio confirmatum fuisse Augustum Cæsarem ischiadicum refertur, sed hæc methodus de quâ cæteroquin non benè constat apud Autores, obsolevit. Extrâ paroxysmum vel desinente dolore, purgantia quæ vocant hydragoga commendantur.

Laconica cujuscumque sint naturæ aliquando plus afferunt detrimenti quàm auxilii & suspecta videntur; cum sæpè sæpius articulos retrahant sicut vinacea; cavetis etiam à pinguibus & oleosis, ut pote poros obstruentibus, solventia tantùm atque penetrantia, ut oleum lauri in usum vocari possunt, quibus suppressa est solita evacuatio hirudines utiliter admoventur. quandoque tamen ischias doloris acerbitate vel diuturnitate, curæ difficultate, recidivæ facilitate tam molestus est affectus, ut omnium remediorum vim eludat, immò potius ab iis exacerbari videatur; potissimum ea quæ à causâ biliosâ seu calidâ provenire existimatur, nihilominus illa lenientibus anodynis & balneis temperatis mitigari valet. Sed rariùs in hisce regionibus, talis species ischiadis observatur, idèò sicco pede eam prætermittere videntur Autores; Videantur Skenkii observationes. Ut plurimùm enim frigori post calorem suscepto vel transpirationi quocumque modo suppressæ, suum debet ortum, tùm rheumaticus, tùm ischiadicus affectus, & vulgatius commodiùsque uterque remediis sudorem cientibus, transpirationem restituentibus solvitur. Hinc ptisanæ sudoriferæ tam egregium in hisce morbis præstant effectum, sed palmam illis præripiunt thermæ ex eo quod alia remedia alteram dumtaxat morbi causam debellare possint, cum thermæ utramque videlicet antecedentem conjunctamque feliciter fugare valeant.

Ergo doloribus rheumaticis ischiadicisque Aqua Thermales Borbonienses.

